

Szent lélek szent arcon

Széphelyi Ágnes Tünde

Kaposvári Egyetem, Művészeti Kar

Alkalmazott látványtervezés, BA, III. évfolyam

Lőrincz Zoltán, Dr. habil, főiskolai tanár, művészettörténész

TARTALOM

Bevezetés – a téma időn kívülisége és időszerűsége	1
A cím értelmezése.....	3
Örökérvényűség	3
Időszerűség	6
Mitől szent a szent?.....	8
Szentté avatás	8
„Követelmények”	9
Hit	10
A megtisztulás útja – A lemondás további dicsőítése	12
Aszkézis, önmegtagadás, önsanyargatás, szenvedés – állandó lemondás és harc	13
Éhezés	14
Alvásmegvonás	16
Önként vállalt szenvedés	16
Szegénység.....	17
A megvilágosodás útján – erények gyűjtése	18
Alázat, engedelmesség, szerénység, jámborság	18
Szentnek lenni: pillantás az égbe.....	19
A misztikus egyesülés útján.....	21
A misztika fogalma	21
Női misztika	21
Látomás, ekstázis, elragadtatás	23
Kis kitérő: a két Katalin	31
Misztika és szépség.....	34
Csodák.....	40
Cselekvés – önmegvalósítás	40
Katalin és Teréz – „szent lélek”	44
Szentek a tömegtermelésben.....	47
Összegzés.....	49
Felhasznált irodalom.....	51
Képek jegyzéke	55

Bevezetés – a téma időn kívülsége és időszerűsége

A cím értelmezése

Dolgozatom szűkebb témája Sienai Szent Katalin és Ávilai Szent Teréz művészi ábrázolásainak lélektani jellemzői, amit főként három szempontból szeretnék vizsgálni:

Először: kik (voltak) a szentek (a katolikus egyház szentjei), mi tette őket szentté, melyek voltak jellemüknek, lelküknek azok a sajátosságai, amelyek alapján szentnek tartják-nevezik őket?

Másodszor: ábrázolható-e a „szent lélek”? Mit emeltek ki az egyes művészek a „szent” tulajdonságok, jellemvonások és történetek közül? Hogyan értelmezték és jelenítették meg az egyes korok művészei a „szent” jellem fogalmát?

Harmadszor: milyen hatást tett és tesz a befogadókra a szentek ábrázolása?

Dolgozatom két olyan női szentről szól (a harmadik Lisieux-i Szent Teréz, akit 1997-ben nevezett ki egyháztanítónak II. János Pál pápa¹), akiket a kereszténység egyháztanítóként ismer el – tehát „karriert futottak be” olyan területen és korokban, ahol és amikor a nők számára ez a „siker” lényegesen nehezebben elérhető volt.

Örökérvényűség

Ami örökérvényű, az mindig időszerű is. A művészetnek minden ember és minden kor számára van üzenete. A művészet a világ (és benne önmagunk) szubjektív megismerésének egyik „módja”, amelyet semmiféle más megismerésfajta nem helyettesíthet.

Éppen emiatt a szubjektivitás miatt egyetlen műalkotás sem válik túlhaladottá, hiszen üzenete minden egyes befogadó számára többé-kevésbé egyéni, de mindig „igaz”. Nincs olyan, hogy egy igazi műalkotás mindent „elmondott” volna már, ne lenne újabb üzenete, tehát el lehetne dobni.

A keresztény egyházban a szentek ábrázolása tiszteletük egyik formája, s már az ókeresztény korban megkezdődött. Míg Kelet-Európában évszázadokon át megmaradt a szentek, szentségek tradicionális ábrázolása, addig Nyugat-Európában – főként a góti-

¹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Lisieux-i_Szent_Ter%C3%A9z 2012.08.10.

kától kezdve – a képi ábrázolás az emberfelettitől egyre inkább az emberi, a szimbolikus-tól az egyéni felé tolódott el. Egyes kutatók szerint az „imagines Christi” már a középkorban rávezette szemlélőt arra, hogy „az emberi arc (...) a személy egyszerűségének kifejezője.”² A nyugati művészek ecsetjét – ha szenteket ábrázoltak is –, egyre kevésbé vezette az Istennel szembeni alázat, annál inkább a saját képességeikre, művészetükre való büszkeség. Sikerült-e megragadniuk azonban – az attribútumokon túl – a „szentség” lényegét: a szent lelket a szent arcon, ezen a „kitüntetett szociális ingeren”?³

Az ábrázolás vajon csorbítja vagy „emeli” a „szentséget”? Többletet ad-e a befogadóknak, inspirációt, vagy „blokkolja” a továbbgondolást, a fantázia szabadságát? A modern kerámia alkotója „egyszerűen” megoldotta a kérdést: Katalinnak nem formált arcvonásokat, a szobrocska végtelenül letisztult, ám mégsem hat befejezetlennek, inkább nyitva marad a képzeletnek. Az egyedüli „kellék”, amiről Sienai Szent Katalin felismerhető, az fő attribútuma, a lilium. A visszafogott vonalvezetés és a hófehér anyag a tisztaságot és az egyszerűséget mutatja, amit a művész valószínűleg a szentség lényegének tart. (1. kép)

Ismerjük-e valójában Katalin és Teréz arcát? Mennyire hitelesek a két szent ránk maradt, korabeli ábrázolásai? Igazodtak-e a későbbi művészek az „eredeti” portrék egyéni arcvonásaihoz, vagy nem törődtek velük?

Andrea Vanni (1332-1414) 1390 körül alkotott egy freskót Katalin portréjával. Ez az egyetlen, hitelesnek tartott ábrázolás, mely a szentről készült. (2. kép)

Vanni személyesen is ismerhette Katalint, hiszen ő maga 1332 körül született Sienában, ott is alkotott. Nemcsak mint Siena egyik vezető rangú hivatalnoka találkozhatott Katalinnal, hanem – egyes források szerint – a rokona is volt.⁴ A freskó körülbelül tíz évvel Katalin halála után született, de azt nem tudjuk, emlékezetből festette Vanni, vagy valamilyen (régebben készült) minta után, s hogy mennyire eszményítette, az sem ismert. (Vanni maga állítólag festett jeleneteket Katalin életéből a Szent Jakab kápolnába, de ezek a művek eltűntek.⁵)

Ha összehasonlítjuk a freskón látható ábrázolást Vanni leghíresebb munkájával, a San Stefano alla Lizza (Siena) templom Szent János keresztelőkápolnájának

² Kocziszky Éva: Az arc olvasása. Fiziognómia és vizuális kommunikáció. <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/kutatas/Kocziszky/ARC6.htm> 2012.10.25.

³ <http://www.szentagothai.ttk.pte.hu/arc/Revesz.pdf> 2012.10.25.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Andrea_Vanni 2012.09.10.

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Andrea_Vanni 2012.09.10.

poliptichonján látható Madonnáéval, (3. kép) látjuk, hogy az arcvonások szinte teljesen azonosak: keskeny szemek, ívelt szemöldök, egyenes, hosszú orr, viszonylag kicsi száj, s hasonló a fejtartás is. Hogy mi az oka ennek, nem tudhatjuk: az abban a korban elvárt szépségideál, a művészi ábrázolás rutinja, a művész fantáziájában élő kép a „szent nőkről” vagy a modellek hasonlósága?. Egyáltalán akart-e Vanni egyéniséget ábrázolni? Katalin portréjának valóság-hűsége továbbra is kérdéses marad.⁶ A néhány különbség talán az egyénítést fejezi ki: Mária arca „egészségesebb”, simább, sematikusabb; Katalin arca keskenyebb (bár a szoros fejkendő is okozhatja ezt a vizuális hatást), Mária arc kifejezése egy „tudatos” fiatalasszonyé, aki a nézőre fókuszál (ahogy az ikonok útmutató Madonnáit ábrázolják), Katalin arca elmerengő, tekintete mintha nem az evilágot látná, hanem saját lelkébe révedne.

Ávilai Szent Teréz (4. kép) egyetlen hiteles, még életében, 1576-ban készült portréja a valóságnak megfelelően egy 60 év körüli nőt ábrázol. Az alkotó egy olasz laikus testvér volt, Juan de la Miseria, nem pedig egy „hivatásos” művész. A portré valóság-hűségét, az idealizálás hiányát mindenesetre alátámaszthatja, hogy Teréz nem volt elégedett vele, állítólag azt mondta a művésznek, hogy „most kellett rájönnöm, hogy egy csúnya, vén banya vagyok”⁷ Külön kiemelte, hogy Juan testvér „ronda és vizenyős szemeket” festett neki.⁸

Később egyes művészek igyekeztek némiképp igazodni ezekhez művekhez, mások teljesen figyelmen kívül hagyták őket, és saját elképzeléseik (illetve koruk szépség-ideálja) alapján alakították a szentek külsejét. Terézzről a források például megemlítik, hogy „arca bal felén három kis jel volt, ami nagyon bájosra tette.”⁹ Ezeket a „szépség-pöttyöket” láthatjuk a Juan de la Miseria-portrén, majd több későbbi képen is. (5-6-7. kép) Még a templomi szobrokon és giccses képeslapokon is gyakran feltűnnek Teréz arcán a híres „jelek” (8-9. kép). Más művészek pedig figyelmen kívül hagyták Teréz arcának ezt az ismert részletét, mint pl. Bernini, Santerre, Francis Gerard, s az arcok egyáltalán nem is hasonlítanak a Miseria-portréra (10-11-12-13-14. kép) Mindez talán azt mutatja, hogy a szentek eredeti külseje valójában nem is számít a „szent léleknek”, a szentség lényegének megragadásában?

⁶ http://catholicism.academic.ru/12727/Andrea_Vanni 2012.09.11.

⁷ <http://idlespeculations-terryprest.blogspot.hu/2011/02/misericordias-domini-in-aeternum.html> 2012.09.11.

⁸ <http://www.umilta.net/teresavila.html> 2012.09.11.

⁹ <http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.10.

Mindennapi életünkben gyakran az emberek arcából próbáljuk „kiolvasni” személyiségüket, lelkiállapotukat és szándékaikat. Az emberi arc „kitüntetett” inger számunkra, s Európában már a hellenisztikus kortól születnek fiziognómiai írások.¹⁰ Charles Le Brun 1668-as kézikönyve, melyben „az egyes lelkiállapotok, szenvedélyek vizuális jelrendszerét”¹¹ kísérelte meg leírni, a művészek számára „gyakorlati” útmutatóként is szolgált. Megfejtethető-e a jellem az arc vonásaiból, mimikájából – ez a kérdés ma is foglalkoztatja a tudósokat, művészeket és általában mindenkit.

Időszerűség

Van-e a (keresztény) szentek életének és ábrázolásának olyan üzenete, amely konkrétan a mi korunkhoz, a „modern emberhez” szól?

Már a felvilágosodás korában, a racionalitás nevében sokan kétségbe vonták, sőt elvetették az egyház, sőt a vallás szükségességét. A leszámolásban megkérdőjelezték azt az egész értékrendet, erkölcsi mércét is, amely a szentté avatott embereket jellemezte. Holbach a szenteket „elsősorban azért ítéli el, mert nemhogy hasznót hajtanának a társadalomnak (...), hanem károsak, sőt ártalmasak az emberiség számára.”¹² Szerinte a szentek nem „követendő példák”, hanem egyértelműen veszélyesek az emberségre és az emberiségre nézve egyaránt.

A keresztény (katolikus) vallás és egyház azonban ma is az európai (eredetű) kultúra fontos része. Ávilai Szent Terézt és Sienai Szent Katalint az egyháztanítók sorába csak néhány évtizede (1970-ben) emelte VI. Pál pápa, sőt, Katalint II. János Pál pápa 1999-ben avatta Európa egyik védőszentjévé.¹³ A katolikus egyház – és számtalan hívője - tehát fontosnak tartja őket, így korunk számára is lehet üzenetük.

Sienai Szent Katalint olyan nagy becsben tartja az egyház, hogy 2011 októberében nemzetközi konferenciát rendeztek Virgo digna coelo („Istenhez méltó szűz”) címmel, amelynek egyik témája volt a misztikus szent művészi ábrázolásai a középkortól napja-

¹⁰ Kocziszkó Éva: Az arc olvasása. Fiziognómia és vizuális kommunikáció. <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/kutatas/Kocziszkó/ARC6.htm> 2012.10.25.

¹¹ Kocziszkó Éva: Az arc olvasása. Fiziognómia és vizuális kommunikáció. <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/kutatas/Kocziszkó/ARC6.htm> 2012.10.25.

¹² P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképpül állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 1966. fülszöveg

¹³ http://hu.wikipedia.org/wiki/Szi%C3%A9nai_Szent_Katalin 2012.08.21.

inkig.¹⁴ „Alakja különösen aktuális lehet a mai kor számára. Ötvöződik benne az aktivitás, az önmagát feláldozó, fáradhatatlan tevékenység és a misztikus szemlélődés mélysége.”¹⁵ Hasonlót mondott Ávilai Szent Terézről XVI. Benedek pápa: ő „minden idők keresztény szellemiségének egyik legnagyobb példája”.¹⁶

Nőkről van szó, s a női-férfi egyenrangúság és egyenjogúság ma sem lezárt téma. Sikerkönyvek tucatjai jelennek meg a férfi és női agy eltérő működéséről, a „gender” mibenlétéről és fontosságáról stb. Vajon miben különböznek (ha különböznek) a női szentek a férfiaktól, igazi (női) egyéniségek voltak-e Katalin és Teréz, akik nő létükre egyháztanítói rangra emelkedtek? Hogyan tudtak ők – nőként – tiszteletet kivívni a férfiak uralta korszakokban?

Az „agy évtizede” (1990-es évek) óta hihetetlenül gyorsan fejlődik az agykutatás, a biokémia, egyre többet tudunk meg „természetünk” fizikai-kémiai alapjairól. Ezzel együtt önmagunk képességeit akarjuk megismerni, hiszen a „sikeres” élet előfeltétele a személyiségünk.

Katalin és Teréz „sikeresek” voltak az életükben, és évszázadok óta ismert és sokak által tisztelt személyiségek – mi lehetett (vagy lehet) a „sikerük” alapja? Vajon elszánt kitartásuk, csodáik és látomásaik milyen agyi jellemzőik következményei? Hogyan alakult ki, milyen volt a személyiségük? Az őket ábrázoló művészek hittek a szentségükben, vagy csak – a megrendelőkhöz alkalmazkodva – próbálták elképzelni, milyen lehet egy szent, és azt jelenítették meg?

Teréz és Katalin „csak” a tiszteletet, elismerést, megbecsülést érték el, vagy kreatívan kibontakoztatták belső képességeiket, elérve saját tökéletességüket? Az ember önmagát és a „mérce” keresi a szentekben is, és megpróbálja mások – a művészek – élményein, művein keresztül is megragadni, vajon mi volt az Katalinban és Terézben, ami „ércnél maradóbb” volt?

Volt-e valami kiemelkedő képességük, ami segítségükre volt abban, hogy nyomot hagyjanak maguk után a világban? A Biblia szerint az Úr a „kicsinyeknek” nyilatkoztat-

¹⁴ <http://www.magyarKurir.hu/hirek/virgo-digna-coelo-szienai-szent-katalin-konferencia-olaszorszagban> 2012.09.01.

¹⁵ <http://www.igytf.u-szeged.hu/lib/folyoiratok/szolofurt/szent8.html> 2012.08.21

¹⁶ <http://idlespeculations-terryprest.blogspot.hu/2011/02/misericordias-domini-in-aeternum.html> 2012.09.10.

ja ki igazságát. (Mt 11,25) Lehetséges, hogy Katalint és Terézt „csupán” a hitük emelte szentté, és semmiféle kimagasló tehetségük nem volt?

Mitől szent a szent?

Holbach szerint a kereszténység a szenteket úgy mutatja nekünk, „mint akik életük során (...) isten barátai, akaratának eszközei, (...) szerelmetes fiai, dicsőségének birtokosai, és (...) kimondhatatlan jutalmak élvezői voltak”¹⁷ Ha kihagyjuk a gúnyt Holbach véleményéből, az emberek nagy része valóban így képzei el a szenteket...

Szentté avatás

Szűkebb értelemben szenteknek nevezzük azokat, akiket az Egyház (itt: a római katolikus egyház) hivatalosan szentté avatott.¹⁸ Napjainkban is sokan tisztelik őket, s fohászkodnak hozzájuk. Kiket, milyen okból avattak szentté?

A szentté avatás (canonisatio) annak az ünnepélyes és hivatalos kijelentése, hogy az elhunytat Isten felvette a szentek seregébe, maga mellé emelte. A szentté avatás nyilvánítja, hogy „az adott személy hősies fokon gyakorolta a keresztény erényeket, vagy pedig életét áldozva tett tanúságot a Krisztusba vetett hite miatt.”¹⁹

A római egyház legtöbb kezdeti szentje vértanúságot szenvedett. A kereszténység elterjedésével egyre kevesebb lett a mártír, és egyre több az olyan ember, aki példamutató életvitelével tett tanúságot a hitéről. Pápai privilégium lett a szentté avatás, a 11. század végétől már szükséges volt a hiteles szemtanú-vallomás is, a 13. századra pedig a kanonizáció formája a szentté avatási per lett, mert ha nem mártírról van szó, mindenképpen bizonyítani kell – az életszentségen, a hősies erénygyakorlaton kívül - legalább egy csodát, csak isteni kegygyel magyarázható jelenséget.²⁰ (Az egyház politikai okokból is avatott szenteket. I. László (később szentté avatott) királyunk az Árpád-ház nemzetközi tekintélyének emelése érdekében kezdeményezte I. István, Imre herceg és Gellért

¹⁷ P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképként állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 1966. 6.o.

¹⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/S/szentek.html> 2012.08.15.

¹⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Szent%C3%A9_avat%C3%A1s 2012.08.15.

²⁰ http://hu.wikipedia.org/wiki/Szent%C3%A9_avat%C3%A1s 2012.08.15.

püspök szentté avatását, s VII. Gergely pápa megtette neki ezt a „szívességet” 1083-ban, hiszen László a német-római császárokkal szemben inkább a pápaságot támogatta.²¹⁾

Sienai Szent Katalint 1461-ben, Ávilai Szent Terézt pedig 1622-ben avatta szentté az egyház. Egyiken sem voltak mártírok. Mindkettőjüket azért kanonizálták, mert „Isten kiválasztása és kegyelme révén a szentség ajándékát elfogadták és hősiek fokozatosan valóstították meg.”²² Olyan általános tiszteletnek örvendtek már életükben is, hogy szentté avatásuk az egyház szeretetét növelte. A korai középkorban még szinte csak olyan szenteket avattak, akik magas származásúak vagy rangúak. Az egyház addig feltétlen tiszteletet és alázatot várt el, a 12-13. század fordulójára azonban már közkeletűségre is törekszik: egyre több, „alacsonyabb származású” személy körül alakul ki a szentkultusz, sokan közülük laikusok, kolduló rendiek vagy harmadrendiek, és egyre több a nő.²³

„Követelmények”

Mit jelent a „szentség ajándékának” „hősiek megvalósítása”? Mutatnak-e a mai ember számára is értékrendet, követendő mintát a szentek, vagy minden, ami miatt kiemelkedtek, olyan szorosan kötődik a keresztény valláshoz, hogy az ateista vagy a kételkedő semmiképpen sem azonosulhat velük? „A vallásos ember olyan emberlétre vállalkozik, amelynek emberfeletti, transzcendens példaképe van.”²⁴

Tökéletessé kell válni, ahogyan Jézus mondja a hegyi beszédben: „Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti mennyei atyátok tökéletes.” (Mt 5:48) Maga Ávilai Szent Teréz is írt egy művet „A tökéletesség útja” címmel. Sienai Szent Katalin „Isten képmásának” lenni törekszik.²⁵

A korai középkor által rendkívüli módon tisztelt misztikus írónak, Areopagita Dénésnek tulajdonított elvek szerint a tökéletességhez „hármass út” vezet. Az első szakasz a megtisztulás útja (via purgativa), a második a megvilágosodás (via illuminativa),

²¹ [http://hu.wikipedia.org/wiki/I. L%C3%A1szl%C3%B3_magyar_kir%C3%A1ly](http://hu.wikipedia.org/wiki/I._L%C3%A1szl%C3%B3_magyar_kir%C3%A1ly) 2012.08.15.

²² <http://lexikon.katolikus.hu/S/szentek.html> 2012.08.16.

²³ Falvay Dávid: Árpád-házi Szent Erzsébet <http://www.vigilia.hu/regihonlap/2007/7/falvay.htm> 2012.09.20.

²⁴ Mircea Eliade: A szent és a profán. Európa kiadó, Budapest, 1987. 92.o.

²⁵ <http://www.jgytf.u-szeged.hu/lib/folyoiratok/szolofurt/szent8.html> 2012.08.21.

s végül a misztikus egyesülés útja (via unitiva).²⁶ Mivel számára egyértelmű volt, hogy a tökéletesség keresésének az alapja a hit, nem is említette, pedig - ahogyan Holbach túlzóan fogalmaz - „egyedül a hit teszi a szenteket.”²⁷

Hit

„...A vallásos ember (...) egész élményvilága másmilyen, mint a vallásos érzés nélküli emberé, (...) aki deszakralizált világban él.”²⁸

Katalin gyermekkorából sok olyan esetet ismerünk, amelyek egyértelműen mutatják, mennyire meghatározta élményvilágát a hit. Hat éves volt, amikor egy látomásában a domonkos templom felett megjelent neki Krisztus, püspöki ruhában, fején tiarával, kíséretében apostolokkal, rámosolygott Katalinra és megáldotta...²⁹ A kis Teréz szeretett volna mártír lenni: hat éves volt, mikor meggyőzte bátyját, hogy szökjenek el a mórok közé, mert ha így vértanúk lesznek, biztosan üdvözülnek.³⁰

Gyermekkori élményeiket mégis kevés műalkotáson láthatjuk. A művészek (és a megrendelők) bizonyára úgy érezhették, hogy szent mivoltukat inkább felnőtt életük valósította meg. A gyermek Katalin élményeit-látomásait inkább csak a 19. század végén készült, kifejezetten historizáló, az akadémizmus pontos kirajzoltságában elkészített képek ábrázolják. (15-16. kép) Alessandro Franchi és Gaetano Marinelli festményei Szent Katalin házában megrendelésre készültek. Fő jellemzőjük az érdekesség, semmit nem bíznak a képzeletre, hanem a szent életrajza alapján a csodákat részletezik. A „hiteles hatás” elérésére korabeli „díszletek” között, naturalista aprólékossággal „mondják el” történeteiket. Miközben ámuló anyja szeme láttára az átszellemült arcú Katalin a lépcsőn lebeg, feje körül glóriával, vele egykorú gyermektársai önfeledten játszadoznak a háttérben. A lánya szobájába váratlanul betoppanó apa pedig meghökkenve látja imába merült gyermeke feje fölött a ragyogó glóriát és a fehér galambot...

Katalin és Teréz sokféle módon nyilvánították ki mélységes hitüket. „Leglátványosabban” a „profán világ” végső elutasításával: Katalin már 12 évesen úgy döntött,

²⁶ <http://lexikon.katolikus.hu/A/Areopagita%20D%C3%A9nes.html> 2012.09.10.

²⁷ P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképként állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 1966. 17.o.

²⁸ Mircea Eliade: A szent és a profán. Európa kiadó, Budapest, 1987. 9.o.

²⁹ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.08.21.

³⁰ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.08.21.

hogy férjhez menés helyett Krisztus menyasszonya akar lenni,³¹ s néhány év múlva csatlakozott a domonkos harmadrendhez, a Mantellátákhoz (miután hosszan küzdött a befogadásáért),³² Teréz pedig 18 évesen hagyta el a szülői házat, és lépett be az ávilai karmelita kolostorba.³³ Legendáik szerint mindkettőjük elhatározását ellenezte a családjuk. Teréz ezért titkon hagyta el a szülői házat, amiről később ezt mondta: „Úgy éreztem, hogy ízekre szakadok.”³⁴ Miért tette mégis? Ő maga azzal indokolta kolostorba vonulását, hogy ezt tartotta az üdvözüléshez ez a legegyszerűbb, „legegyszerűbb” útnak, ha már mártír nem lehetett.³⁵

Katalin és Teréz koruk gyermekei voltak, akiknek egész élményvilágát áthatotta a vallás, a hit abban, hogy a földi élet célja az üdvözülés. Holbach erről is gyilkos gúnnyal nyilatkozik: „a szerzetesség tébolya a keresztények körében ragályos betegséggé vált, amely a vértanúság járványa helyébe lépett.”³⁶ Ha csak a tényeket nézzük, Holbachnak igaza van...

A hitnek ilyen mértékű kinyilvánítása – a szerzetesség vállalása – „lemondás”: az ember lemond a szüleiről, testvéreiről, rokonairól, lehetséges házastársról, gyermekekről (rokonság), a világban betöltött valós vagy lehetséges pozícióiról (társadalom), s helyettük az egyház által nyújtott „szellemi” közösséget választja.

Mircea Eliade a „primitív népek” beavatási szertartásait elemezve (amellyel az ifjak a „szent” univerzum, a tudás részesei lesznek) arra a következtetésre jut, hogy bennük a „közös elem (...): *aki el akar jutni a szellemi életbe, az haljon meg a profán létmód számára és ekként szülessék újjá.*”³⁷ A szerzetesi fogadalom letétele tulajdonképpen ennek a „beavatásnak” felel meg.

A szerzetesek és apácák ruházata is kifejezte azt, hogy lemondtak minden világi hívságról. A mantellá- és apacaköntös eltakarta a haját és az arc egy részét, súlyos és bő reddővel befedte a teljes testet, hogy sem a viselőjét, sem a szemlélőjét ne csábíthassa „bűnre”. Sienai Szent Katalint szinte kizárólag a domonkos harmadrend fekete-fehér

³¹ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.08.21.

³² http://hu.wikipedia.org/wiki/Szi%C3%A9nai_Szent_Katalin 2012.08.15.

³³ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.08.21.

³⁴ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.08.21.

³⁵ Margaretta Salinger: Representations of Saint Teresa <http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.11.

³⁶ P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképpül állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 1966. 231.o.

³⁷ Mircea Eliade: A szent és a profán. Európa kiadó, Budapest, 1987. 191.o.

(sötét-fehér) ruhájában jelenítik meg, az arcán kívül egyedül a keze látszik ki (esetenként a mezítelen lábfeje). Ávilai Szent Terézt soha nem mutatják más köntösben, csak a sarutlan kármeliták ruhájában. (17, 87. kép) A szerzetesi, ill. apácaruha láthatóvá teszi az ábrázolt nőalak hovatartozását, ha szent mivoltát még nem is.

Mircea Eliade bemutatja, hogy a beavatásokban fontos szerepe van a kínzásoknak, a próbatételeknek: ha a jelölt ezeket kiállja, bebizonyítja, hogy alkalmas a megszentelt létbe való belépésre. Ilyen próbatételnek felel meg a szerzetességben az önsanyargatás, az aszkézis; ráadásul a tökéletesedésre vágyókat démonok, pokolbéli lények kísértik és szaggatják, hogy adják fel a céljukat. (18. kép) Ez utóbbi jelenetet leginkább csak a gótika ábrázolta, a későbbi művészek talán már nem ezt tartották a szentség fontos meghatározójának. Terézről – bár sok olyan élménye volt, hogy megjelent neki a Sátán, kínozták az ördögök, iszonyú fájdalmakat élt át³⁸ – ilyen témájú művészi alkotást nemigen találunk.

A megtisztulás útja – A lemondás további dicsőítése

A tisztaság mindennél előbbre való lett a szentséghez vezető úton.³⁹ A szív tisztulásához az embernek meg kell bánnia eddigi bűneit, kerülni kell a bűnöket, sőt, a bűnökre csábító alkalmakat is. A „megtisztulás útja a megtéréssel kezdődik”:⁴⁰ az ember elhatározza, hogy „tökéletesedni” akar az üdvözülés eléréséhez. Teréz csak 1554-ben, negyven évesen „tért meg” egy szobor előtt, ami a szenvedő Krisztust ábrázolta.⁴¹

A tisztaság szűkebb értelmezésben erkölcsi erény, a „mértékletesség egy fajtája, amely képessé tesz a nemi gyönyörködés és az arra irányuló vágy fölötti önuralomra (...) A tisztaság akkor teljes, ha valaki (...) a megengedett nemi gyönyörrel is lemond; ez a tisztaság tökéletes, ha egész életre szól.”⁴² A „teljes tisztaság” tehát nem *mértékletesség*, hanem *lemondás*.

38

<http://catholicharboroffaithandmorals.com/St.%20Teresa%20of%20Avila%20combat%20with%20Satan.html> 2012.09.10.

³⁹ <http://lexikon.katolikus.hu/T/tisztas%C3%A1g.html> 2012.08.30.

⁴⁰ <http://lexikon.katolikus.hu/T/tisztas%C3%A1g.html> 2012.08.30.

⁴¹ <http://www.hortuscarmeli.ms/fountain/hu/history/biographies/teresa.htm> 2012.09.21.

⁴² <http://lexikon.katolikus.hu/T/tisztas%C3%A1g.html> 2012.08.12.

A keresztény aszkézis legjellegzetesebb formái tehát (a vértanúságon kívül) a szerzetesség és a szüzesség. A szenvedélyek megfékezéséért folytatott harc miatt a szüzességet a vértanúsággal egyenértékűnek kezdték tekinteni.

Ezt a tisztaságot (szüzességet) Katalin esetében a fehér liliummal ábrázolják, ez lett az egyik leggyakoribb (és gyakran egyetlen) attribútuma (jellegzetes ruházatán kívül). (1,2, 19. kép) Teréz „szüzi tisztaságát” a művészek nem emelik ki külön jegyekkel, csak apácaruhája mutatja szerzetesi fogadalmát.

Aszkézis, önmeztagadás, önsanyargatás, szenvedés – állandó lemondás és harc

Ahhoz, hogy az ember lelke Krisztushoz váljék hasonlóvá, alapvető elvárás az aszkézis. Az egyház szerint az aszkézis „az emberi természet alacsonyabbrendű erőinek (...) megfékezése a lélek tökéletesedése érdekében.”⁴³ Az árulkodó szó az „alacsonyabbrendű”: a test bűnösnek ítélt vágyai tulajdonképpen megegyeznek a mai pszichológia által „legalapvetőbb elsődleges drive”-oknak nevezett motivációkkal, a Maslow-piramis alapján található alapvető szükségletekkel.⁴⁴

A szent életre vágyakozók azonban úgy gondolták, hogy a legtöbb „alacsonyabbrendű”, tehát a test igényeiből fakadó szükséglet kielégítését el kell vetni, mert éppen ez a lelki „felemelkedés” lényege.

„A lány (...) inkább (...) égi lény volt, mint halandó ember. Mert nem anyagi tulajdonság-e, ha valaki teljes egészében lemond minden tiltott és megengedett testi örömről, hogy lelke szüntelenül az égiekkel foglalkozhassék? Hogy ajka mindig az örök élet ígért mondja? Hogy étel-ital nélkül, álmotalanul sok súlyos betegség terhével nemcsak él, hanem szüntelenül örvendezik az Úrban, és csak azon munkálkodik, amivel Istent és felebarátai üdvösségét szolgálja?”⁴⁵ Capuai Rajmund dicsőítő szavaiban szinte mindazt megtalálhatjuk, ami Katalint szentté tette...

„Az egyház története során az aszkézis túlzásai (...) megjelentek.”⁴⁶ Katalin valószínűleg azért is halt meg oly ifjan (33 évesen, „krisztusi” korban), mert egész életében különböző módokon sanyargatta testét, állítólag utolsó éveiben semmi más tápláléka

⁴³ <http://lexikon.katolikus.hu/A/aszk%C3%A9zis.html> 2012.08.21.

⁴⁴ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Maslow-piramis> 2012.09.10.

⁴⁵ Capuai Boldog Rajmund OP: Sziénai Szent Katalin élete. Szent István Társulat, Budapest, 1983. 12.o.

⁴⁶ <http://lexikon.katolikus.hu/A/aszk%C3%A9zis.html> 2012.08.21.

nem volt, csak az Eucharisztia, Ávilai Szent Teréz pedig, amikor apáca lett, „a megerősítéstől egy év után (...) összeomlott. Vérczegény lett, (...) izületi bántalmak támadták meg, melyek végül (...) merevgörcsbe mentek át. Már elkészítették a sírját, (...) ám (...) Teréz magához tért, és saját kezűleg távolította el a szeméről a megszentelt viaszt...”⁴⁷

A keresztény egyház szerint az aszkéta életmód „kemény és következetes küzdelem, célja a tökéletes és bensőséges hasonlóság Krisztussal.” Az emberben az eredendő bűn okozott „egyensúlyzavart” azzal, hogy „megfosztotta az akaratot az érzéki rész fölötti teljes uralomtól.” Az igazi erényeket nem születetten kapjuk, hanem „harc és hódítás eredményei”. A tökéletesedés folyamatos lemondással jár.⁴⁸

Megkülönböztetnek külső (az érzékeknek szóló) és belső (a léleknek szóló) aszkézist.⁴⁹

Éhezés

A „külső aszkézis” elsődleges eszközének az önmegtagadást (mortificatio) tartják, amelyhez hozzátartozik a böjt.⁵⁰ „Szent Jeromos így írt pártfogoltjának, egy (...) fiatal (...) leánynak: ’csak olyan nőkkel barátkozz, akik sápadtak, soványak, naponta böjtölnek, őszinte hitbuzgalommal és hön óhajtják, hogy Krisztussal legyenek’.”⁵¹

A túlzásba vitt böjt, az éhezés volt az egyik leggyakrabban alkalmazott önsanyargatási forma a „tökéletesedés” felé vezető úton. A nők esetében ráadásul még egy „előnye” is van: a túlzásba vitt éhezés következménye a menstruáció elmaradása, tehát a „nőietlenedés” (s a középkori elképzelés szerint a „tisztábbá” válás) is lehet.

Szent Wilgefortis legendája szerint a királylány nem akart férjhez menni a számára kiszemelt kőrőhöz, ezért böjtölni kezdett, elvesztette szépségét, s apja megölette. A lány haláltusájában „azért fohászkodott, hogy minden olyan nő, aki szenved a világi dolgoktól, szabaduljon meg, akárcsak ő, a testi gyötrelmekről, így a menstruációtól és a gyermekszülés fájdalmától is (...) Az egyház a leányt (...) szentté avatta, és a szenvedő nő kultusza, a férfiaknak ellenálló nő apoteózisa elterjedt szerte Európában (...) Vitatják,

⁴⁷ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.08.21.

⁴⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/A/aszk%C3%A9zis.html> 2012.08.21.

⁴⁹ <http://lexikon.katolikus.hu/A/aszk%C3%A9zis.html> 2012.08.21.

⁵⁰ <http://lexikon.katolikus.hu/A/aszk%C3%A9zis.html> 2012.08.21.

⁵¹ Dr. Forrai György: Miért lesték meg Zsuzsánnát a vének? Kultikus gyógy módok, legendák – mai szemmel. Medicina kiadó, Budapest, 1986. 186.o.

vajon egyetlen történet sugárzott-e szét Európa országaiban, vagy több, önkéntes éhezést vállaló kamaszlány emléke maradt fönt.”⁵²

A középkorban a nők gyakran választották önkéntesen a „Krisztus menyasszonya” szerepet, hogy megmeneküljenek zsarnok családjuktól, nem kívánt férjtől, társadalmi korlátozottságtól; illetve a „csendes lázadás” lehetett a koplalás, ami gyakran nemcsak csúffá tette őket, de a feminin jellegüket is csökkentette.

Katalinnak már hat éves korában böjtölni kezdett egy Krisztus-látomás után, tizenévesen lemondott a húsfogyasztásról, majd később már csak az Eucharisziát vette magához.⁵³ Hozzátartozott-e Katalin szentségének megjelenítéséhez a kihangsúlyozott soványság, az aszketikus arc?

A gótikus ábrázolásokon Katalin egyértelműen vékony alkatú, de ilyen a korabeli szépségismény is. (2, 17. kép) Bernardo Luini és Lorenzo Lotto Katalinjai már párnás kezűek, kerek arcúak, sőt, Lotto szentje egyértelműen tokás. (20-21. kép) A későbbi ábrázolásokon a korabeli nőideálokat láthatjuk, nem pedig az éhező Katalint, bár kifejezetten „kövér” nőként sosem ábrázolták.

A leplek eltakarják a testet, de látszik-e a Katalinok arcán legalább az önkínzó életmód valamilyen következménye? Előfordul, hogy a műalkotásokon a szent arca egyértelműen szenvedő, „nyúzott”, de hogy ez az aszkézis következménye-e, nem igazán állapíthatjuk meg. (22-23. kép) Nem sok olyan ábrázolás van, mint D’Antonio és Rosselli Katalinjai, kiknek megviselt arca (duzzadt, karikás szem, mélyen bevésődő ráncok) idősebbnek mutatja őket 33 évesnél, pedig az átélt szenvedések, az aszkéta életmód valóban öregítik az arcot.

Teréz legendája nem tudósít olyan végletekig vitt éhezésről, böjtről, mint Kataliné (csak életének korai szakaszában), sőt, azt írja, hogy a fogoly volt kedvenc étele, és ha megkínálták vele, elfogadta.⁵⁴

Teréz sem a Juan de la Miseria által festett portréján, sem a későbbi képeken (4-5. kép) nem tűnik aszkétának. Orcája inkább kerek, puha és párnás, s amennyire az apácaruhában látszik, testalkata sem kifejezetten sovány. Ennek oka azonban a korízlás is

⁵² Dr. Forrai György: Miért lesték meg Zsuzsánnát a vénék? Kultikus gyógy módok, legendák – mai szemmel. Medicina kiadó, Budapest, 1986. 187-188.o.

⁵³ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.08.21.

⁵⁴ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.08.21.

lehet: ekkor már a telt női alak az ideális. Mindenesetre úgy tűnik, a legtöbb művész a szent lét „lényegét” nem a böjtben és éhezésben látta.

Alvásmegvonás

A virrasztás a „külső aszkézis”-en belül az önmegtagadás egyik fajtája. Az egyház különböző ünnepek idején előírja az imával virrasztást, és a szerzetesek napirendjében is rövid az éjszakai pihenés. Katalin folyamatosan csökkentette alvásidejét (végül napi 15 percre), ez is hozzátartozott a testi szükségletek megtagadásához.⁵⁵ Ábrázolása-in néha láthatjuk, hogy szeme (talán éppen a kialvatlanságtól) piros és karikás. (19, 24. kép)

Önként vállalt szenvedés

A külső aszkézishez tartozik a szenvedés, fájdalom, amit alázattal, türelemmel és szeretettel kell vállalni. „A szentek állapota e földön abból áll, hogy szenvedésben szeretnek, a mennyben pedig abból, hogy a gyönyörűségben szeretnek.”⁵⁶ Genovai Szent Katalin (1447-1510) szavai szerint „feltétlenül szükség van a szenvedésre és a kellemetlenségekre, mivel ezek azok az eszközök, melyeket Isten használ, hogy bennünket rossz vágyainktól és rendetlen hajlamainktól belülről és kívülről megtisztítson. (...) Ameddig nem jutunk el oda, hogy a kellemetlenségeket többé nem keserűnek, hanem Isten kedvéért édesnek érezzük, addig az Istennel való tökéletes egyesülést nem érjük el.”⁵⁷

Sienai Szent Katalin kicsiny gyermekkorától korbácsolta magát, s olyan durva szőresuhát hordott, ami a bőrén fekélyeket okozott.⁵⁸

A szenvedés egyik jelképe a töviskorona, ami megfelel az egyik stigmának is. „Szent Katalinnak (...) Krisztus két koronát mutatott fel: egy gyémántoktól ragyogó aranykoronát és a töviskoronát. Katalin habozás nélkül fogta a töviskoszorút, s úgy a fejébe nyomta, hogy az sebeket ejtett rajta, és sokáig fájt még utána.”⁵⁹ Ez a jelenet azt szimbolizálja, hogy aki a földön a szenvedést (a töviskoronát) választja, tehát osztozik

⁵⁵ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.08.21.

⁵⁶ <http://www.katolikus-honlap.hu/0904/alfonz.htm> 2012.09.22.

⁵⁷ <http://www.katolikus-honlap.hu/0904/alfonz.htm> 2012.09.22.

⁵⁸ Klaniczay Gábor: Az égi szerelem. Misztika és erotika a középkorban Rubicon, 1994/6

⁵⁹ <http://www.katolikus-honlap.hu/0904/alfonz.htm> 2012.09.22.

Jézus földi szenvedéseiben, az a mennyben az aranykoronát fogja kapni, mert Jézus dicsőségében fog osztozni, a döntést pedig az ember hozza meg.

Katalin egyik legfontosabb attribútuma a töviskoszorú. (20, 24-26. kép) A művészek egy része csupán a szent megkülönböztető ismertetőjegyeként ábrázolta, hiszen pl. Bernardo Luini, Juan Bautista Maino, Rutilio Manetti képein nem látszik Katalin arcán, hogy szenvedne. Sőt, gyakran mintha csupán kecses dísz lenne, nem pedig a fájdalmas, önkéntes elkötelezettség jele.

Más művészek egyértelműen meg akarják mutatni, hogy Katalin a töviskorona vásztásával a földi szenvedés mellett döntött. (24, 27-28. kép) Guido Reni és Carlo Dolci „édeskésen” szenvedő arcú nőalakjainak talán nem hiszünk, de Giovanni Battista Tiepolo láthatóvá tudja tenni a fiatal nő fájdalmát. A szentté váláshoz mindenképpen szenvedni kell: ezt a szenvedést pedig emberközelbe hozza a barokk kor nagy művésze.

Tiepolo festményén (24. kép) Katalin ugyanúgy felfelé tekint, mint Guido Reni portréján, s ajka is elnyílik, mintha fohászkodna. Reni nőalakja azonban „kényelmesen” letámaszkodik, fejét bájosan, merengőn oldalra hajtja, és az arcán látható, fájdalmasnak szánt arckifejezés inkább megjátszottnak tűnik, mert szemöldöke és szemhéja kecsesen ível, arca sima, ajka lazán nyílik. Tiepolo Katalinnak szép és fiatal, ám karakteres arcot fest, szenvedővé töri a vöröslő szemhéj és a szemöldök vonalát, járomcsontja alá árnyéket igazít. Az egyenesen hátrahajtott fej egyenessé és őszintévé teszi a tekintetet is, és Katalin „ölelő” mozdulata mutatja, hogy vállalja, tudatosan öleli magához a szenvedést.

Szegénység

A külső aszkézis egyik fajtája, az önmegtagadás része a szegénység. Aki a tökéletesedés útját járja, az lemond az „anyagi javokról”.

Tours-i Szent Márton egyszer a fél köpenyét egy koldusnak adta, majd álmában kiderült, hogy maga Jézus „tette próbára” őt koldus képében.⁶⁰ Katalin egy alamizsnát kérő koldusnak odaadta köpenyét, majd „otthon előkereste az utolsó ingét és nadrágját a számára. A koldus még egy kabátot is kért (...) Katalin (...) ezt válaszolta: "Ne haragudj kedves, de nincs már semmim. Szívesen odaadnám a felsőruhámat is, de anélkül nem

⁶⁰ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent178.html> 2012.10.10.

mozdulhatok ki." A következő éjjelen, imádsága közben megjelent előtte Krisztus Urunk. Kezében voltak a követelődző koldusnak adott ruhák. Csak úgy ragyogtak a gyöngytől és drágakőtől.”⁶¹ (29. kép) (Árpád-házi Szent Erzsébet „ruhacsodája” eredetileg nem része az Erzsébet-életrajznak, de olasz földön mégis elterjedt róla az a történet, hogy Erzsébet minden ruháját elosztogatta, és – egy szükséghelyzetben - maga az Úr „juttat neki díszes égi öltözetet.”⁶²)

A szentek által átélt, illetve a velük történt csodák jelentős része vándormotívumnak tekinthető: akár úgy, hogy utólag illesztették az életrajzba, akár pedig úgy, hogy „inspirációként” szolgálhattak az olvasójuk számára...

A megvilágosodás útján – erények gyűjtése

A lelki élet fejlődésének második szakasza a megvilágosodás útja, ahová az alázat vezet. A lélek tisztaság iránti vágya ekkor már igazi „jegyesi szeretetből” fakad. Az aszkézis külső helyett inkább belsővé válik.

Az ember megtanul uralkodni érzékein, lelki képességein és szenvedélyein. Az állandó, elmélyült imák a misztikus egyesülés útját készítik elő.⁶³

Alázat, engedelmesség, szerénység, jámborság

A belső aszkézis egyik eszköze az alázat. Az alázatosság kioltja az önszeretetet, az ember teljesen istenre hagyatkozik, ezzel eléri a lelki gyermekséget; lemond a dicsőség- és uralomvágyról.⁶⁴

Erich Fromm egyáltalán nem tekinti „erénynek” az alázatot. Szerinte a tekintélyelvű vallás és vallásos élmény lényege „az ember feletti hatalom előtti meghódolás (...), ami az egyik legkönnyebb módja annak, hogy az ember megszabaduljon az egyedüllét

⁶¹ <http://www.hitvallal.hu/regi/hitv0604/hitv060413.html> 2012.09.10.

⁶² Falvay Dávid: Árpád-házi Szent Erzsébet <http://www.vigilia.hu/regihonlap/2007/7/falvay.htm> 2012.09.20.

⁶³ <http://www.lexikon.katolikus.hu/M/megvil%C3%A1gosod%C3%A1s%20%C3%BAtja.html> 2012.09.10.

⁶⁴ <http://lexikon.katolikus.hu/A/aszk%C3%A9zis.html> 2012.08.21.

és korlátozottság érzésétől. A behódolás során elveszíti egyéni függetlenségét és integritását, elnyeri viszont (...) egy félelmetes hatalom oltalmának érzését.”⁶⁵

Szentnek lenni: pillantás az égbe

„Már az égbolt pusztá szemlélete is vallásos élményt vált ki. (...) 'A legeslegmagasabbhoz' az ember mint olyan nem érhet fel; ez a hely az emberfeletti hatalmaknak és lényeknek van fenntartva. Aki valamilyen szentség lépcsőfokain (...) felemelkedik az égbe, az többé már nem ember.”⁶⁶

A szenteket ábrázoló festményeken és szobrokon az egyik leggyakoribb „szemtar-tás” a *felfelé* tekintés. A felfelé tekintés azt jelenti, hogy az ember alárendeli magát, s alázatosan elfogadja kicsinységét az óriási hatalomhoz képest; hogy minden útmutatást és vezetést Istentől vár. Jelenti azonban azt is, hogy ő maga is tiszteletre érdemes, hiszen iránymutatását magától a felsőbb hatalomtól kapja. (30-31. kép)

Teréz egy víziójában egy nagy galambot látott maga fölött, aminek tollak helyett nagy fényességet árasztó, kis kagylók voltak a szárnyán.⁶⁷ Gyakori megjelenítése lett, hogy írásaihoz, cselekedeteihez „felülről” kapja az ihletet. Fölötte lebeg a fehér galamb, a Szentlélek, akitől a sugallatok jönnek: ez adja azt a tekintélyt, ami Terézt az egyszerű halandók fölé emeli. (6, 32. kép) A női szenteknél a galamb attribútumként a tisztaságukra utal, Teréz, az egyházatya esetében pedig a különleges, „szent” ihletettségre.

Az elmélkedő ima megtisztítja a lelket, a belső aszkézis egyik eszköze. Teréz megkülönböztette az „ajakimát” és a „belső imát”, s az utóbbit tartotta „értékesebbnek”. Úgy érezte, imáival tehet legtöbbet a világi gondok megoldásáért.⁶⁸ „A lelki várkastély belsejébe csak egy kapu vezet, és ez az imádság és elmélkedés.”⁶⁹

A művészek gyakran ábrázolják az imába merült szenteket. (12, 20, 33-34. kép) Az imahelyzet látható azonosító jelei az összetett tenyér, összekulcsolt kéz, térdeplő helyzet, szimbolikus tárgyak.

⁶⁵ Erich Fromm: Pszichoanalízis és vallás. Akadémiai kiadó, Budapest, 1995. 33-34.o.

⁶⁶ Mircea Eliade: A szent és a profán. Európa kiadó, Budapest, 1987. 108-109.o.

⁶⁷ <http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.10.

⁶⁸ www.katolikus.hu/szentek/1015.html 2012.08.21.

⁶⁹ Avilai Szent Teréz: A belső várkastély. Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarország, 2011. 253.o.

A „test az érzelmek színháza”⁷⁰ – mondja a neurobiológus. Érzéseink és gondolataink „kiülnek” arcunkra, és alapvetően meghatározzák testtartásunkat, gesztusainkat. Ám nemcsak az agy jelzéseire, lelkiállapotunk önkéntelen kifejezésére mozdulnak izmaink, külső elválasztású mirigyeink, pupillánk stb., hanem a folyamat „visszafelé” is működik. Egy tudatosan „felöltött” testhelyzet vagy arckifejezés megindíthatja azokat az agyi (neurális, hormonális) folyamatokat, amelyek révén lelkiállapotunk (tudattalanul) a test jelzéseire alkalmazkodik. Az imához letérdelő emberben az alázat póza mintegy „előidézi” azt a belső, lelki helyzetet, ami őszintévé teszi a fohászt. Amikor szemének „fixációs pontot” keres, legyen az feszület, koponya, imakönyv, azzal a meditációt segíti. Ha pedig feltekint a magasba, és szemével nem fókuszál (hiszen nem „tudja”, milyen messzire kell néznie, hogy Istent meglássa), lelke is „felemelkedhet”.

Bernardo Luini és Raffaello Vanni képein többféle „imakellék” között látjuk Katalint, lesütött szemmel (ez az imába „merülés” vagy bűnbánat egyik jele lehet), szívre tett (átélés) illetve összekulcsolt kézzel (koncentráció). Arcukon szelíd félmosoly, alázatosan lehajtják fejüket.

Cristofano Allori is igyekezett minél „hitelesebben” megmutatni, hogy itt egy szent fohászkodik. Megtalálunk itt is minden „kelléket”: feszület, nyitott imakönyv, koponya, töviskoszorú, rózsafüzér, térdeplő helyzet, összekulcsolt kezek... A nagyon fiatal lány szép arcán gyermeki ártatlanság. Tágra nyílt szemekkel, közelről (bizalom, nyíltság) tekint a feszületre, de szemöldökét „összevonja”, mintha fájdalmas kérdésekre várna választ. Fejét kissé félrehajtja, tehát engedelmes, alázatos (a közelről „szembenézés” számonkérés vagy kihívás, dac jele lenne). Francois Gerard a hasonlóképpen nagyon fiatal és nagyon szép Teréz imáját másképp jeleníti meg: a klasszicista ízlés sokkal kevesebb „kelléket” enged. Az ifjú lány olyannak tűnik, mint akit váratlan, örömteli meglepetés ért. Arcán nincs feszültség, csupa bizalom és csodálkozó derű.

⁷⁰ Antonio R. Damasio: Descartes tévedése. Érzelem, értelem és az emberi agy. AduPrint kiadó, Budapest, 1996. 156.o.

A misztikus egyesülés útján

A misztika fogalma

A misztikus egyesülés útja (via unitiva) a tökéletességre vezető út harmadik, utolsó szakasza, amely elvezet az Istennel való egyesülés – a földön elérhető - legmagasabb fokára. A lélek egész nap imádságban él. Az erények megkapják a Szentlélek (természetfölötti) ajándékait.⁷¹

Carl Ransom Rogers amerikai pszichológus elmélete szerint a „misztikus élmények” átélése bizonyos személyiségszerveződésre jellemző, amit az illető tapasztalatai határoznak meg.⁷² George Chehi még sarkosabban fogalmaz: „Az ilyen hiedelmek (...) olyan emberek agyának termékei, akiknek értelmi fejlődésük (...) olyan ingerek által befolyásolt, amelyek fogékonnyá tették ilyen hiedelmekre.”⁷³

Az egyház véleménye szerint a misztika általánosságban a racionális tudatot és természetes megismerést felülmúló, közvetlen, transzcendens megismerés, a lélek föl-emelkedése Istenhez.⁷⁴ Erich Fromm szerint az alapvetően tekintélyelvű kereszténységben a humanisztikus eszme a misztikus gondolkodásban fejeződik ki a legerőteljesebben. „A misztikusokat megigézte az ember képességeinek, Istenhez való hasonlatosságának megtapasztalása (...) A misztikus élmények alapját nem a félelem és megalázkodás jelenti, hanem a szeretet és az emberi képességek érvényesítése.”⁷⁵

Női misztika

Jacques Le Goff francia középkortörténész szerint a 12-13. század fordulója a nyugati kultúrkörben éles korszakhatár volt, s ez a vallási életben is látszik.⁷⁶ Elterjed-

⁷¹ <http://lexikon.katolikus.hu/M/misztikus%20egyes%C3%BCI%C3%A9s%20%C3%BAtja.html> 2012.09.06.

⁷² http://hu.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers 2012.09.29.

⁷³ George Chehi: Realitás vagy illúzió. Papyrusz Book, Budapest, 2003. 160.o.

⁷⁴ <http://lexikon.katolikus.hu/M/misztika.html> 2012.09.01.

⁷⁵ Erich Fromm: Pszichoanalízis és vallás. Akadémiai kiadó, Budapest, 1995. 43.o.

⁷⁶ Jacques Le Goff: Az értelmiség a középkorban. Magvető kiadó, Budapest, 1979. 169-170.o.

nek a laikus vallási mozgalmak, a nők egyre aktívabban vesznek részt a vallásos életben, s felvirágzik a misztika.

Itáliából a 13. század első felétől egyre több, szentként tisztelt nőt ismerünk, akik vallásosságának középpontjában a misztika áll, vagyis Isten közvetlen, élményszerű megismerése. A „misztikus fénykor” a 13-14. század. Megkülönböztethetünk „férfi misztikát” (általában jelentős teológiai műveltséggel rendelkező férfiak bölcselkedései) és „női misztikát”, „amelyben a vallási élmény érzelmekkel telítődése és a személyesen megélt élmény/tapasztalat válik lényegessé.” Az ilyen nők lettek a „női szentség” új mintái. A misztikus élményekkel teli vallásosságot Falvay Dávid kifejezetten „női valóságosságnak” nevezi.⁷⁷

A nők életét évszázadokig férfiak irányították: legfeljebb a „földi” és „égi” úr közül választhattak. „Bánjatok Istennel úgy, mint édesatyáttal, (...) mint Urattal, mint Jegyesetekkel.”⁷⁸

Teréz le is írta, hogy mennyivel nehezebb a dolga, azért, mert nő. „Én jó Uram! Minek parancsolsz lehetetlennek látszó dolgokat?! Végre is, én csak egy gyöngye nő vagyok! (...) Annyi mindenféle bilincsbe vagyok verve!”⁷⁹

A nők nem elmélkedni akarnak a férfiról, aki fontos szerepet játszik életükben, hanem szeretni őt és cselekedni érte. Szeretni azonban nem lehet egy távoli, láthatatlan fogalmat, a misztikus élmények viszont emberközelbe tudják hozni. Így vélekedett Holbach is: „Általában az igen élénk képzelőerővel és szerelmes természettel megáldott nőkben lobban fel az a 'gyengéd hit', amely olykor teljes örültséggé fajul. (...) Istent ugyanolyan hévvel szeretik, mint amellyel világi szerelmeiknek hódolnának (...) Ilyenkor (...) eksztázisba esnek, és görcsös mozdulataik, amelyeket (...) a mennyei kegyelem jelének tekintenek, valójában csupán a fantáziájukat felbolygató vérmérsékletük következménye.”⁸⁰

⁷⁷ Falvay Dávid: Árpád-házi Szent Erzsébet <http://www.vigilia.hu/regihonlap/2007/7/falvay.htm> 2012.09.20.

⁷⁸ Jézusról nevezett Szent Terézia: A tökéletesség útja. Győri Kármelita Rendház, Győr, 2007. 154.o.

⁷⁹ <http://avilai.blogspot.hu/2009/08/oneletrajz-xxxiii-fejezet.html> 2012.09.12.

⁸⁰ P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképként állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 259.o. 1966.

A misztikus élmények „ekkor már olyannyira központi szerepet játszottak a kor szentségről alkotott felfogásában, hogy (...) a vizsgálatot végzők előre megfogalmazott kérdés-formuláiban (*articuli interrogatorii*) is rákérdeznek misztikus tapasztalatra.”⁸¹

Látomás, ekstázis, elragadtatás

„Az úgynevezett önkívületi egyesülésben (...) a lélek legmagasabb képességei tanításokban vagy szeretet-élményekben részesülnek, vagy (...) találkoznak (...) Jézus Krisztus misztériumával (...).”⁸² Ezek a belső élmények kívülről természetesen nem látszanak, csak bizonyos jelei a rendkívüli lelki élménynek (ájulás stb.)

Az ekstázis (görög szó, jelentése: kilépés) „általános értelemben önkívületi állapot (...) Szoros, teológiai értelemben természetfölötti okokon alapuló, misztikus imamód, a szemlélődés egy fajtája.”⁸³ A szentek ekstázisát a keresztény egyház természetfölötti eredetűnek tartja, aminthogy ők maguk is így élték meg. Valójában az önkívületi állapot, s a benne megtapasztalt misztikus élmény sok „természetes” oknak is lehet a következménye: meditáció, hipnózis - önhipnózis, tudatmódosító szerek, mechanikus inger, böjt, virrasztás, imák monoton ismétlése. Éppen Ávilai Szent Teréznél olvashatjuk egy bizonyos fajta önkívületi érzés jelentkezését, pontosan (monoton) ima közben.⁸⁴ Teréztől származik az ekstázis három fajtájának (fokozatának) megkülönböztetése is.⁸⁵

Európában a 15. századtól terjedtek el, s a 16. századra tömegessé váltak a réz- és fametszetek híres festményekről. Teréz cellájában voltak ilyen képek, melyeket szeretett nézegetni,⁸⁶ és sok olyan látomása volt, amelyeknek „mintája” híres, közsímet alkotás.⁸⁷ Egyszer megjelent neki a Szent Szűz, s köpenyét óvón terítette Teréz és apácai fölé – a „védelmező Szűz” (Madonna della Misericordia) képe akkoriban megtalálható volt szinte minden templomban és kolostorban. (35-36. kép)

⁸¹ Falvai Dávid: Árpád-házi Szent Erzsébet <http://www.vigilia.hu/regihonlap/2007/7/falvai.htm> 2012.09.20.

⁸² <http://lexikon.katolikus.hu/M/misztikus%20egyes%C3%BCI%C3%A9s%20%C3%BAtja.html> 2012.09.06.

⁸³ <http://lexikon.katolikus.hu/E/eksz%C3%A9zis.html> 2012.09.06.

⁸⁴ <http://www.kincseslada.hu/kozmiusember/content.php?article.275.1> 2012.09.01.

⁸⁵ Ávilai Szent Teréz: A belső várkastély. Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarország, 2011. 301. o.

⁸⁶ <http://www.hortuscarmeli.ms/fountain/hu/history/biographies/teresa.htm> 2012.09.11.

⁸⁷ <http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.10.

1571-től sorra jöttek Teréz látomásai, többek között az „égi eljegyzés” élménye.⁸⁸ Más alkalommal azt élte át, hogy „nagyon fehér és fényes” ruhába öltöztetik őt maga Szűz Mária és Szent József. „Mennyei élvezet és boldogságot” érzett, Szűz Mária pedig segítséget ígért neki az új kolostor megvalósításában. „Zálogként” egy ékszer, egy arany láncot tett a nyakába (rózsafüzér), amelyen drágakövekkel kirakott kereszt függött.⁸⁹

Francesco Albani 17. századi festménye (37. kép) – a címe szerint - Teréz misztikus házasságát ábrázolja, holott itt az előbbi látomásról van szó. Krisztus nem is szerepel a képen, Szűz Mária és Szent József azonban igen. Teréz nem gyűrűt kap, hanem a rózsafüzért, amit maga Mária illeszt a nyakába. Teréz ifjú arca (bár elmúlt már negyven éves, amikor ezt a látomást átélte) révült, sima, szeme nem fókuszál, széttárt karja, kissé meghajtott feje a teljes „önátadást” mutatja.

1560-ban sok látomása volt, pl. a szívátszúrás kegyelme.⁹⁰ „Ez az élvezetes kín, amely tulajdonképpen nem is nevezhető kínnak.”⁹¹ (Teréz halála után néhány évvel felnyitották a koporsóját, és épen maradt holttestéből kiemelték a szívét, amin ott volt az átszúrás nyoma. Az ereklye ma is megtekinthető Alba de Tormesben.⁹²)

Később ezt a jelenetet azonosították Teréz „misztikus eljegyzésével”, annak ellenére, hogy életrajzában azt 1556-ra teszik (41 éves volt), és négy évvel később, 1560-ban (45 évesen) éli át a „szívátszúrás kegyelmét” Dona Guiomar házában.⁹³ Ilyen alkotás pl. Francesco Fontebasso (1707-1769) velencei művész képe, amin Alexandriai Szent Katalin és Ávilai Szent Teréz misztikus házasságát ábrázolja. (38. kép)

Gyakori téma a festészetben – nagyjából a 14-15. századtól – az a jelenet, amikor a Kisdéd egyszerre több menyasszonyát is eljegyzi (Virgo inter virgines, rajta a Virines capitales, a „négy fő szűz”, akik elsőként vállaltak mártíromságot Krisztusért). (39. kép) Hagyományos szerkezetük szerint a Szűz az ölében tartja a kisdedet, kétoldalt állnak vagy térdelnek a „menyasszonyok”, és miközben az egyiknek az ujjára gyűrűt húz a kis Jézus, addig a másik „jegyes” várja a sorát, gyakran Mária fogja a kezét, mintegy megelőlegezve a gyűrűhúzást.

⁸⁸ <http://www.hortuscarmeli.ms/fountain/hu/history/biographies/teresa.htm> 2012.09.11.

⁸⁹ <http://avilai.blogspot.hu/2009/08/oneletrajz-xxxiii-fejezet.html> 2012.09.21.

⁹⁰ <http://www.hortuscarmeli.ms/fountain/hu/history/biographies/teresa.htm> 2012.09.11.

⁹¹ <http://www.kincseslada.hu/kozmikusember/content.php?article.275.1> 2012.09.20.

⁹² <http://www.nlcafe.hu/ezoteria/20120927/spiritualis-celpont-avila> 2012.09.10.

⁹³ <http://www.hortuscarmeli.ms/fountain/hu/history/biographies/teresa.htm> 2012.09.11.

Fontebasso egészen más kompozíciót alkotott: a Mária ölében üldögélő kised a pazar ruhába öltözött Alexandriai Szent Katalin ujjára húz gyűrűt, felé hajol, Mária is jóváhagyólag rájuk tekint, miközben Katalin elragadtatottan, közelről néz a gyermekre. A kép jobb oldalán, teljesen különálló csoportként, a fekete apácaruhás, kifejezetten csúf arcú és öreg, idomtalanul nagy kezű Teréz térdel önkívületben, nekidől egy ifjú fiúnak tűnő angyalnak, aki éppen arra készül, hogy egy (tollas végű) nyílvesszővel átszúrja a szívét... A kis Jézus oda se néz, Mária se, a kis Ámorról nem is beszélve.

Mintha Fontebasso egy másik festményét „emelte volna be” a képbe (40. kép) A barokk művészt talán az ellentét indította erre: a szépséges, ifjú, gazdag ruházatú Katalin és az apácaruhás, csúf Teréz kontrasztja, s hogy mégis mindketten Krisztus menyasszonyai... Esetleg az elgyűrűzés „lelki” és a szúrás „testi” örömének különbségét akarja kiemelni?

Hogyan és miért lett a Teréz által leírt, lángoló végű, hosszú arany lándzsából nyílvessző? A Jézus testét átszűrő fegyver is lándzsa volt (Szent Longinus), és sebzése a stigmák közül az utolsó, amit megkapni a legnagyobb isteni kegy! A nyílvessző ritkán szerepel a keresztény szimbolikában (legfeljebb Szent Sebestyén vagy Szent Krisztina vértanúságának attribútuma), sokkal jellemzőbb az ókori görög-római mitológiára, mint Érósz (Ámor) és az Apollón-Artemisz ikerpár fegyvere. A Teréz látomását ábrázoló műveken az angyal nem kilövi a nyílvesszőt, hanem a kezében tartva, szúr vele (mint egy lándzsával).

Valószínűleg azért azonosult a „nyíl-látomás” a „misztikus eljegyzés” aktusával, mert a nyílvessző az antik Ámor jellegzetes fegyvere volt, s az emberek, akiket szíven talált hegyes nyilával, lángoló szerelembe estek, ami nagy lelki kínokkal jár, fájdalmas „sebet” okoz. A „szerelembe esés” és a „misztikus házasság” lelki élménye között pedig igazából nem sok különbség van...

Szent Teréznek ez a látomása ragadta meg leginkább a művészek fantáziáját. A leghíresebb, legismertebb közülük Lorenzo Bernini (1598-1680) barokk szobrász műve. (41. kép)

A látomást Bernini majdnem pontosan úgy örökítette meg, ahogyan Teréz leírta: egy angyal jelent meg mellette testi formában, nagyon szép, az arca sugárzott. Kezében tartott egy hosszú arany lándzsát, melynek vas vége mintha lángolt volna. Ezzel több-

ször is átszúrta a szívét, s amikor kirántotta belőle, úgy érezte, hogy nagy, lángoló szeretetet tölti el Isten iránt.⁹⁴

Hogyan ábrázolta Bernini Szent Teréz arcán az önkívületet? „Bernini oltára – mint a többi korabeli vallásos műalkotás – a hívekben a misztikus átlényegülés megrázó kódtatásszerű élményét igyekszik felkelteni (...) Szándékosan félretett minden tartózkodást, hogy minél magasabb érzelmi hőfokra hevítthesse közönségét.”⁹⁵

Szent Teréz szép, fiatal arcának itt semmi köze az „eredetihez”. (10. kép) Feje hátrahanyatlik, szemhéja félig leereszkedik (hiszen csupán a „belső látása” működik), ajka elnyílik, arcvonásai ellazulnak – így képzeljük el az „elkábulást”, elragadtatást, az önkívületet. Hogy pontosan mi történik „bent”, a lélekben, nem tudjuk, de sejtjük, hogy az elhanyagló test, a kisimuló arc a test feletti tudatos irányítás elvesztését mutatja, amikor az ember olyan élményt él át, aminek nincs érzéki megfelelője a való világban.

„Bernini színházi szakemberként tökéletesen tudta azt is, hogy a befogadói azonosulás és a siker egyik biztosítója a közérthetőség. Így bevonta az elemi ösztönöket: a vallásos ekstázis kifejezésére a szexuális élvezet jeleit használta.”⁹⁶ Más is kiemeli, hogy Teréz „önkívülete felettébb emlékeztet az érzéki szerelem mámoros elragadtatására.”⁹⁷ A Teréz fölött álló angyal, amint éppen a nyíllal becélozza Teréz szívét, „az antik ámorok pajzán mosolyával tekint az alélt nőre”,⁹⁸ s fokozza a hasonlóságot fürtös haja, kivillanó meztelensége. Ámor szerelmet hoz, és Teréz is szerelmet érez mennyei jegyese iránt – a kétféle érzés között az egyház szerint is „legfeljebb” annyi a különbség, hogy míg a „profán szerelemnek” elválaszthatatlan velejárója a testiség, addig a mennyei-lelki szerelem a testiség nélkül juttat el az önkívület állapotába... Igazából mindkét esetben ugyanazok a hormonok működnek közre.”⁹⁹

A szerelemre asszociálunk a nyílveszőről (bár szűrő-behatoló-sebző jellege erotikusabb jelentést is adhat neki. Teréz „élvezetes kinnak” nevezi az érzést – nem tagadható a párhuzam.) Bernini azonban nem lépte át a láthatatlan határvonalat, ami a szent ekstázist és a földi erotikát elválasztja egymástól: Szent Teréz már azelőtt az „égbe emelkedik”, mielőtt a nyíl hozzáérne, az még nem hatolt be a testébe. A „beteljesülést”

⁹⁴ <http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.10.

⁹⁵ E. H. Gombrich: A művészet története, Gondolat kiadó, Budapest, 1974. 356.o.

⁹⁶ Miklya Luzsányi Mónika: Nők vallási ekstázisa. Elemi ösztön Bernini szobrain.

<http://mindennapi.hu/cikk/kultura/elemi-oszton-bernini-szobrain/2011-02-20/1652> 2012.09.20.

⁹⁷ Artner Tivadar: Évezredek művészete. Gondolat kiadó, Budapest, 1968. 341.o.

⁹⁸ Artner Tivadar: Évezredek művészete. Gondolat kiadó, Budapest, 1968. 341.o.

⁹⁹ Dr. Bánki M. Csaba: Az agy évtizedében. Biográf, Budapest, 1997. 114.o.

a művész a képzeletünkre bízta. Úgy ábrázolja az eksztázist, hogy a „lelki gyönyör” beteljesüléséhez nincs szükség a testi élményre, így az „tiszt” marad.

Hasonló élményt élt át Szent Katalin, amikor szívet cserélt Krisztussal. „A sebhely ott is maradt Katalin szíve fölött.”¹⁰⁰ (42. kép) Másik látomásában Krisztus „kezébe vette a lelkemet és oldalsebéhez vitte. S akkor az istenség olyan ismeretét és édességét kaptam, hogy ha ti ezt ismerhetnétek, nem értenétek, miért nem szakadt meg a szívem azonnal...”¹⁰¹

Sienai Szent Katalin egész élete eksztázisok sorozata volt, s a művészek gyakran fejezték ki ezzel Katalin „szentségét”. (43-44. kép) Sodoma művén egy szerzetesi ruhát viselő nő esik össze, két társa támogatja, nem pedig angyalok. A fiatal nő elalél, lerogy, szeme lecsukódik, arca ellazul. Mégsem látszik alvónak: a művésznak sikerült kifejeznie, hogy a térdelő alaknak látomása van. A főalak „szentségét” csak a kézfejen látható stigma jelzi. Carracci festményén minden látható „kellék” megmutatja, hogy egy szent-ről van szó: töviskoszorú, szív, liliom, feszület, s nem emberek, hanem angyalok támogatják az elhanyagolt testet. (A mások számára láthatatlan angyalok, akik felfogják az eksztázisban érzékelését elvesztő testet, a lélek felemelkedését, földtől való elszakadását jelzik.) Katalin bájos, fiatal arca azonban mintha csupán derűs álomban szunnyadna.

Gyakori eksztatikus élmény a stigmatizáció. Az első, a katolikus egyház által is autentikusnak elfogadott eset Assisi Szent Ferencé 1224-ből.¹⁰² Katalin 1375-ben – egy eksztázisában – kapta meg Krisztus sebeit. “Láttam az Urat, amint keresztre szegezve, nagy fényességgel övezetten közeledik felém. Lelkem sietve szárnyalt Teremtője felé, ezért testem is kénytelen volt felemelkedni. Az Úr öt szent sebéből vérvörös sugarak indultak kezem, lábam és szívem felé; s én (...) fölkiáltottam: ‘Uram, (...) ne legyenek láthatók a sebeid testemen!’ (...) A vérvörös sugarak ragyogó fénysugárrá változtak át és így érték el kezemet, lábamat és szívemet...”¹⁰³ A láthatatlan stigmák fájdalmát viszont érezte Katalin. „A sebhelyek sokak tanúsága szerint megint láthatókká váltak Katalin halála után.”¹⁰⁴ Katalinnak ezt az élményét sokan ábrázolták – hiszen mi mutathatná szent mivoltát nyilvánvalóbban, mint a kegy, hogy Jézus sebhelyeit megkapja?

¹⁰⁰ Az egyház szentjei. Szerk.: Radó Polikárp O.S.B., Palladis Rt., Budapest, 1940. 251.o.

¹⁰¹ Klaniczay Gábor: Az égi szerelem. Misztika és erotika a középkorban Rubicon, 1994/6

¹⁰² <http://hu.wikipedia.org/wiki/Stigma> 2012.09.10.

¹⁰³ Klaniczay Gábor: Az égi szerelem. Misztika és erotika a középkorban Rubicon, 1994/6

¹⁰⁴ Az egyház szentjei. Szerk.: Radó Polikárp O.S.B., Palladis Rt., Budapest, 1940. 251.o.

Beccafumi egyik festményén Katalin riadtan, mintegy védekezve fogadja a fény-sugarakat. Mozdulata, arca inkább ijedt, mint örömteli. (45. kép) Talán kevésbé látszik ijedtnak Katalin a festő másik művén, de mozdulata – hogy kezét inkább védekezve emeli maga elé – majdnem ugyanaz, a művész talán a fájdalom megjelenítését tartotta fontosnak (46. kép) Manetti már úgy ábrázolja Katalint, hogy kábultan, behunyt szemmel, kitárulkozva várja a stigmákat. (47. kép) Hasonló a Cavaliere D'Arpino iskolájában készült alkotás is, melyen Katalin elrévedő arcán inkább öröm látszik. (48. kép) Katalin kézmozdulata mindkettőjük művén a kitárulkozás és elfogadás gesztusára nyílik.

A 13. századtól kezdve a legjellegzetesebb „belső élmények” közé tartozik a **misztikus eljegyzés** (vagy házasság) átélése. Egy nő csak úgy tartozhat „hivatalosan” egy férfihoz, hogy a férfi az apja, a fia, vagy a férje.

A két nem létezését minden emberi kultúra mítoszai magyarázzák, és két elképzelés köré csoportosíthatók. Az egyik szerint a kezdetektől két nem van (szexuális dualitás = kozmikus dualitás).¹⁰⁵ A Bibliában a régebbi teremtésmítosz szerint Isten az embert férfivá és nővé teremtette. A mítoszok másik csoportjában az ember egynemű lényként jelent meg (androgün), ez az egység bomlott fel. A későbbi bibliai teremtéstörténet szerint Isten a férfit teremti meg mint embert, majd felbontja az egységet: kimetszi belőle a nőt, s a szaporodáshoz újra egyesülniük kell.¹⁰⁶ Ez a teremtéstörténet a patriarchátus ideológiai alapja is: a férfi az elsődleges, a felsőbbrendű.

A misztikus eljegyzés, illetve „menyegző” szimbolikája az alkímia része is lesz. Az „aranycsinálás” a lélek megnemesedése: az „alacsonyabbrendű” anyagból hosszan, fáradtságosan hozható létre a tökéletes lélek, mely az égbe (a Naphoz) tud emelkedni. A bölcsök köve végül a „kémiai menyegzővel” jön létre, amikor végre összevegyül a két „tökéletes anyag”: a férfi és női princípium, a teljességet létrehozva (ami tulajdonképpen maga Isten.) Max Heindel (1865-1919) keresztény okkultista úgy értelmezi a „kémiai menyegzőt”, hogy teljesen megegyezik a „misztikus eljegyzéssel.” Szerinte a piros szín (rubin) lehet a testhez kapcsolódó lélek, a gyémánt (fehér) pedig a testi bűnöktől megszabaduló lélek. A kétféle lélek „összeolvad” a krisztusi fényben, s leginkább rózsaszín lesz: az egység szimbóluma. A misztikus házasság a tökéletes egyensúlyban jön létre, amikor a nő megtalálja magában a legnemesebb férfi vonásokat, a férfi pedig ön-

¹⁰⁵ Francois Jacob: A lehetséges és a tényleges valóság. Gondolat kiadó, Budapest, 1986. 15.o.

¹⁰⁶ Francois Jacob: A lehetséges és a tényleges valóság. Gondolat kiadó, Budapest, 1986. 17.o.

magában a legfinomabb női vonásokat.¹⁰⁷ (50. kép) Az ismeretlen spanyol festő Jézus és az Egyház házasságát ábrázolja: a „krisztusi fényben” áll Jézus pirosban, teste fehér, az egyházat jelképező nőalak ruhája a palást alatt rózsaszín. Sienai Szent Katalin a kép bal oldalán (fehér köntösben) hódolattal figyeli őket. A fő csoportot hasonlóan jeleníti meg Francesco Vanni (51. kép): fölöttük ragyogó fény, Krisztus ruhája lángoló piros, Katalin fátyla fehér, Mária – palást alól kilátszó – köntöse rózsaszín.

A férfi-nő kötést a házasság szenteli meg. Szimbolikusan a házasság azt jelenti, hogy az ember visszanyeri fizikai és éteri teljességét. A misztikus házasság „tisztá”, mert az „alacsonyabbrendű” testi helyett a lelkek egyesülnek. Különösen termékeny téma lett a művészetben a misztikus házasság ábrázolása.

A katolikus hit szerint Isten és a lélek között jegyesi szeretet van, a keresztény terminológia szerint a jegyesi szeretet a tökéletes istenszeretet képe, „ami sajátos formában valósul meg a szerzetesi életben és a papságban. (...) A lélek, aki Isten jegyese, nem a büntetés miatti félelemből kerül a bünt, hanem a jegyesi szeretet miatt: hogy meg ne bántsa azt, akit szeret.”¹⁰⁸

Szűkebb értelemben „a tökéletesség útjának harmadik szakasza, mellyel (...) Jézus Krisztus álomban vagy látomásban az eljegyzés élményével ajándékozza meg a lelket...”¹⁰⁹ A szimbolika szerint ahogyan a feleség osztozik a férje életében, Krisztus jegyese „intim” részvételt kap az ő szenvedéseiben (mint pl. Katalin esetében a töviskoszorú, a stigmák, Teréznél a lándzsaszúrás).

Klaniczay Gábor szerint a modern európai szerelmi érzés a misztika és az erotika középkori kapcsolatából született meg.¹¹⁰ A keresztény egyház a kezdetektől ambivalensen viszonyult a nőkhöz: Éva az emberiség testi („állati”), Mária a lelki („isten”) édesanyja. Az egyház a „női szerepek” közül a tiszta szűz és az anya szerepét ismerte el értékesnek.

A ciszterci rend vezéregyénisége, Clairvaux-i Szent Bernát a 12. században indította útjára a legnagyobb hatású Mária-kultuszt. Úgy mutatja be az „égi szerelmet” Isten, Krisztus, Mária és az Anyaszentegyház iránt, mint bármilyen „földi szerelem” megpróbáltatásait és szépségeit.¹¹¹ Bernátnak igaza volt: teljesen mindegy, hogy egy

¹⁰⁷ <http://www.rffriends.org/wpx/?paged=6> 2012.09.30.

¹⁰⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/J/jegyesi%20szeretet.html> 2012.09.10.

¹⁰⁹ <http://lexikon.katolikus.hu/M/misztikus%20eljegyz%C3%A9s.html> 2012.09.10.

¹¹⁰ Klaniczay Gábor: Az égi szerelem. Misztika és erotika a középkorban. Rubicon, 1994/6

¹¹¹ Klaniczay Gábor: Az égi szerelem. Misztika és erotika a középkorban. Rubicon, 1994/6

valóságos, létező ember iránt érzünk-e szerelmet, vagy egy elképzelt lény iránt, a lelki érzés és a testi tünetek ugyanazok lehetnek. Az agy nem tesz különbséget az érzések között: amit „valóságként” él meg, arra úgy is reagál.¹¹²

Bernát a misztikusoknak megadta az alapot ember és isten kapcsolatának olyan megvalósítására, amelyre az emberek (s különösen a nők) vágytak: a tisztelet és félelem helyett inkább a szeretet és biztonság érzésének élményszerű átélésére.

A 12. századtól egyre jelentősebbé vált a vallásos nőmozgalom, egyre több apáca-kolostor és laikus csoport jött létre. A nők egy része önként választotta ezt az életformát, ami tiszteletet, biztonságot, elismerést, menedéket jelentett számukra. A misztikus értelmezés szerint a „tökéletes” apácák „Krisztus jegyesei” (sponsa Christi). Ekkor már sok apáca beszámolt olyan vízióról, amelyben Jézus mint „vőlegény”, mint szerelmes, sőt, mint szerető viselkedett velük. A kortársakra nagy hatással voltak ezek a misztikus-erotikus élmények.¹¹³

Holbach a zárdákat tömlöcöknek tartja, ahol a magányos, bánatos, böjtölő, önsanyargatástól megőrzített, gyenge szervezetű, élénk képzeletű nőknek álmaik, illúzióik, látomásaik támadtak. Fiziológiai okokkal próbálja magyarázni „az agy elborulását”, ami szerinte a természetellenes önmegtartóztatás miatt következik be. „Sienai Szent Katalin, Szent Teréz, (...) olyan teremtes volt, akit a túlságosan szigorú életmód által felcsigázott képzelet gyakran teljesen megőrtjített. (...) Az isteni szerelem egy élénk fantáziájú és heves természetű nőnél ugyanazokat a bolondságokat idézi elő, mint a földi szerelem.”¹¹⁴

Capuai Rajmund még biztos volt abban, hogy az Angyal halmozza el kincseivel a kiválasztott lelkeket: „a kegyelem e teljessége főleg a gyengébb nem tagjaiban, a nőkben mutatkozik meg.”¹¹⁵

A „misztikus házasság” lelki élménye, látomása tehát része lett a női szentek ábrázolásának, hiszen egyértelműen mutatja, hogy maga Krisztus fogadta őket magához. Katalin farsangkor is a cellájában böjtölt és imádkozott. Ekkor látomásában eljött hozzá Krisztus, és így szólt hozzá: „Mivel minden hiúságot elvetve hozzám menekültél, most,

¹¹² Antonio R. Damasio: Descartes tévedése. Érzelem, értelem és az emberi agy. AduPrint kiadó, Budapest, 1996. 151.o.

¹¹³ Klaniczay Gábor: Az égi szerelem. Misztika és erotika a középkorban. Rubicon, 1994/6

¹¹⁴ P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképül állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 1966. 240.o.

¹¹⁵ Capuai Boldog Rajmund OP: Sziénai Szent Katalin élete. Szent István Társulat, Budapest, 1983. 11.o.

amikor a ház többi lakói mind a test ünnepén vigadnak, én megtartom veled az eljegyzés ünnepét, mert (...) el akarlak jegyezni magamnak a hitben”. Szentek társaságában megjelent Szűz Mária, aki fia elé tartotta Katalin kezét. Jézus egy gyűrűt húzott ujjára és így szólt: „Íme, eljegyezlek téged (...)”¹¹⁶ (Egyébként a katolikus egyház a 13. században foglalta bele a házassági ceremóniába a gyűrűfelhúzás szertartását.) (51. kép)

Kis kitérő: a két Katalin

Alexandriai Szent Katalin és Sienai Szent Katalin alakja az ábrázolásokban néha „összekeveredik”. A két Katalint leginkább a „misztikus házasságot” ábrázoló művek „cserélik”. A művészek egy része tehát nem az egyéniséget kereste a szentekben, hanem inkább a szentség „eszenciáját”.

Alexandriai Szent Katalinnak a 300-as évek elején Maxentius császár börtönében látomásaiban többször megjelent az Úr, de legendájában nem találunk utalást arra, hogy Krisztus el is jegyezte volna. A 12-13. azonban a misztikus eljegyzés megjelenik Alexandriai Szent Katalin ikonográfiájában. (52. kép)

Talán azért kapcsolódott már korán hozzá a misztikus eljegyzés képzete, mert a „Katalin” név tisztát jelent. Ő volt az „ideális” tiszta jegyes. „Megfelelt” egyrészt allegóriának (a kerék napszimbólum is), másrészt magas származása, gazdagsága, szépsége, fiatalsága és elszántsága megragadta a festők (és megrendelők) képzeletét. Nagyon sokan megfestették misztikus házasságát.

Hogyan lett Alexandriai Szent Katalin Krisztus jegyese, és mint ilyen, számtalan ábrázolás ihletője? A középkor legnépszerűbb legendagyűjteménye volt Jacobus de Voragine 1260-67 között írt műve, Legenda Aurea. Hamarosan szinte minden európai nyelvre lefordították, és kiegészítették helyi és nemzeti szentekkel is (pl. az Érdy-kódex is több történetet tartalmaz belőle). A mű óriási hatással volt nemcsak az irodalomra, hanem a szentek ikonográfiájára is.¹¹⁷

Voragine eredeti legendagyűjteményében nem szerepel Alexandriai Szent Katalin misztikus eljegyzése, de Katalin szájába – a kor misztikus ízlésének megfelelően - olyan szavakat ad, hogy így lehet értelmezni: „Én Krisztus jegyese vagyok, (...) ő a szerel-

¹¹⁶ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.08.21.

¹¹⁷ <http://lexikon.katolikus.hu/L/Legenda%20Aurea.html> 2012.09.10.

mem, ő az én kedves gyönyörűségem...” Halála előtt „szózat hallatszott: „Jöjj, kedvesem, jegyese, íme az ég kapuja nyitva áll előtted.”¹¹⁸

Ha Katalin és Jézus jegyeseznek szólítják egymást, valamikor meg kellett történnie az eljegyzésnek is. Az Arany legenda egy később átírt változatában már szó szerint Alexandriai Szent Katalin misztikus eljegyzéséről olvashatunk: a házasságra a „felnőtt” Krisztussal az összes angyalok és mennyei szentek között kerül sor, nagy pompa közepette...¹¹⁹ Bár az ortodox egyház egyik legkedveltebb szentje volt Alexandriai Szent Katalin, s őt magát számtalanszor, ám házasságát sosem ábrázolták (ebből is látszik, hogy utólagos hozzátoldás eredménye).

A 12-13. században Nyugat-Európában a „látomásos nők” egyik „kedvelt” víziója a Krisztussal való eljegyzés. Az egyik legkorábbi kép éppen Sienából való: Barna da Siena készítette a Szent Katalin misztikus eljegyzését ábrázoló temperát, 1340 körül. Ezt is több forrás (pl. ¹²⁰ ¹²¹) úgy nevezi meg, hogy „Sienai Szent Katalin eljegyzése”! Hét évvel a születése előtt! Az attribútumok alapján természetesen Alexandriai Szent Katalin látható rajta. Lehetséges, hogy a gyermek Sienai Katalin éppen ezt a képet láthatta a domonkos templomban, s képzeletét ez indította arra, hogy ő is Krisztus jegyese legyen, s ugyanígy gyűrűt kapjon tőle...

Itt – mint Sienai Szent Katalin későbbi látomásában - a felnőtt Krisztus jegyzi el Alexandriai Szent Katalint, ezután azonban Nyugaton vele szinte kizárólag a gyermek Jézust ábrázolják (anyja ölében) a misztikus eljegyzésben, ezzel szemben Sienai Szent Katalinnal a „felnőtt” Krisztust (helyeslő anyja kíséretében). (51, 53. kép)

Mi lehet ennek az eltérésnek az oka? Alexandriai Szent Katalin akkor élt, amikor még a kereszténység üldözött vallás volt, az Egyház még sebezhető „csecsemőként” van jelen a vértanú szüzek eljegyzésében, mint ahogyan a legtöbb Virgo inter virgines képen láthatjuk (kép), anyja ölében, védelemre szorulón, aki még adni nemigen tud, csak elfogadni. Sienai Szent Katalin idejében azonban az egyház már tekintélyes „felnőtt férfi”. Sienai Szent Katalin szavai szerint: egy pápa „ne legyen félénk csecsemő, hanem férfi, szilárd és rendíthetetlen.”¹²²

¹¹⁸ <http://mek.niif.hu/04600/04626/html/legenda0107.html> 2012.09.18.

¹¹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Mystical_marriage_of_Saint_Catherine 2012.09.10.

¹²⁰ <http://st-catherine-medal.com> 2012.09.10.

¹²¹ <http://theholyprepuce.tumblr.com/post/8825601338/mystic-marriage-of-st-catherine-barna-da-siena> 2012.09.10.

¹²² <http://www.jgytf.u-szeged.hu/lib/folyoiratok/szolofurt/szent8.html> 2012.08.28.

Giovanni di Paolo (1403-1482) festménye, a Sziénai Szent Katalin misztikus házassága (1460 körül) híven ragaszkodik a Capuai Rajmund által írt életrajzhoz, szinte pontról pontra követi a leírtakat. (51. kép)

Az angyalok sokasága a háttérben a pompát növeli, de hiába ragyognak aranyban a mennyei seregek, és színekben Mária, Jézus és a szentek, mégis Katalin fekete-fehér alakja a szerkesztés „központja” (nagyjából az aranymetszés vonalában).

Jézus fiatalemberként jelenik meg. Mária ruházata mintha Katalinénak a „tükörképe” lenne: ő visel „menyasszonyi pompát”. Lehet, hogy a festő ezzel arra utal, hogy Katalin jelenleg még „földi”mátka, de amint a mennybe kerül, olyanná válik majd, mint Szűz Mária.

Katalin nem görnyed meg az isteni kegy alatt, hanem térdeltében is kihúzza magát, s bár az égből érkezettek fölötté „tolonganak”, a földi lány mégsem látszik „alábbvalónak.” Szeme sem felfelé tekint: sem a szentekre, sem „jegyesére” nem néz, hanem egyenesen előre, mintegy révületben. Bal kezét szívéhez emeli, talán az erőteljes érzés miatt, ami eltölti. Arcán ugyanis nem látunk meglepetést: inkább egy szerelmével eljegyzett ifjú leány elvárásolt mosolyát, aki teljesen „elkábul” a kegytől.

Sienai Szent Katalin misztikus eljegyzésének ábrázolásaiban inkább csak akkor láthatjuk gyermekként Krisztust, amikor mindkét Katalin jelen van. Ilyen pl. Ambrogio Bergognone (1470 k. – 1524) itáliai festő (talán Leonardo tanítványa) munkája kb. 1490-ből. (54. kép).

A képen csak Mária, a kis Jézus és a két szent nő látható, nincs rajtuk kívül sem égi kar, sem szentek sokasága. A jelenet helyszíne is megváltozott: nem kert, hanem egy kazettás mennyezetű, díszes épület boltíves fülkéje (Mária mögött kétoldalt látszik a kék ég). A díszes arany trónuson ülő Szűzanya egyik kezében a felöltöztetett (!) gyermek Krisztust tartja, a másikkal Sienai Szent Katalin kezét fogja meg, akinek testtartása hasonlatos Andrea Vanni festményéhez (megadás, alázat).

Mindhárom nő szép és (a korabeli nőideálnak megfelelően is) nagyon fiatal. Mária palástja ragyogó ultramarinkék, alsóruházata rózsaszín (Heindel szerint a megvalósult egység jele). Egyik oldalán hivalkodó pirosban (életerő, kiontott vér) áll Alexandriai Szent Katalin, ruházatának színei mintegy „tükörképe” a szemben állónak. Ketten kiegészítik egymást, a fehér és a piros Mária ruháján találkozik, s rajta a kék, az égbolt ragyogó színe, ahová mindkét Katalin lelke eljutott.

Misztika és szépség

Lehet-e egy szent külseje esztétikailag elfogadhatatlan, vagyis – csúf? Választhat-e Krisztus csúnya menyasszonyt? Összetartozik-e az emberek képzeletében a szépség és a szentség? A források arról regélnek, hogy Katalin és Teréz szépek voltak.¹²³ ¹²⁴ Teréz „liliom és rózsza arcát”, rajta a „különösen bájos” három jellel, fekete szemét és haját több kortársa külön is kiemelte.¹²⁵ Hogyan egyeztethető össze a szent nők szépsége a lemondással, aszkézissel? Meg tudták-e oldani a művészek ezt a dilemmát?

Katalin levágta „selymes csillogású aranyhaját”.¹²⁶ (55. kép) Később „súlyos beteg lett, arcán himlőhelyek maradtak.”¹²⁷ (Ezt soha senki nem ábrázolta). Koponyája ereklje. Hiányzik összes alsó metszőfoga és több őrlőfoga – talán a túlzásba vitt böjtök vitaminhiányt is okoztak szervezetében, és fogínysorvadása is lehetett. (56. kép)

Sienai Szent Katalint és Ávilai Szent Terézt a legtöbb művész szép arcú, fiatal lányként képzelte el. Szépségük talán azt fejezi ki, hogy semmiképpen sem azért választották a földi hívságok helyett az égi hatalom szolgálatát, mert testi hibáik miatt lettek volna „alkalmatlanok” a hagyományos női szerep betöltésére. Aszkézisük nagyságát is mutatja, hogy képesek voltak lemondani a szépségükről, illetve az abból fakadó földi előnyökről. Lelki szépségüket azonban az ábrázoló művészet csak „kívülről” tudja megmutatni... Fiatalságukat pedig talán azért emelik ki, mert a „tisztaság” és „ártatlanság” képzele sokkal inkább kapcsolódik a gyermekekhez, az ifjúsághoz, mint a felnőttekhez.

A gótikus szépség nem egyéni, hanem egyetemes és szimbolikus. Láthatjuk ezt Hans Memling festményén is: az összes ábrázolt szűz arca szinte tökéletesen megegyező. (53. kép) Szent Bernát nyomán a középkori irodalomban a tiszteletre méltó, nemes Hölgy szépségének a Szent Szűzéhez hasonlatosnak kellett lennie, s ezt a lovagregények és a trubadúrköltészet is megfogalmazta.

A Szent Szűz és a Hölgy bőre liliomfehér, homloka magas, szemöldöke vékony. Szemei távol ülnek egymástól, szemhéja domború, áttetsző, ajka keskeny, állán gödröske. Általában nagyon fiatal, teste szűzies, vékony, karcsú és törékeny. Vállai enyhén

¹²³ <http://www.katolikus.hu/szentek2/SZENTEK/00000157.HTM> 2012.09.12.

¹²⁴ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.09.10.

¹²⁵ <http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.10.

¹²⁶ Az egyház szentjei. Szerk: Radó Polikárp O.S.B., Palladis Rt., Budapest, 1940. 250.o.

¹²⁷ Az egyház szentjei. Szerk: Radó Polikárp O.S.B., Palladis Rt., Budapest, 1940. 250.o.

csapottak, felsőteste nyúlánk, végtagjai hosszúak, csípője keskeny, dereka karcsú. Haja aranyszínű, hosszú.¹²⁸ Az „elvárás” szinte minden részletét ott láthatjuk Martini 1490 körül alkotott művén (57. kép): a szent csoportozatban oldalt álló Katalin karcsú ujjjaival liliumot tart. Arca szabályos, orra egyenes, szemöldöke magasra ível, szemhéja domború, szája kicsi, álla gödröcskés, fehér a bőre, arca piros. Az arcpír a középkori szentek arcán szinte „kötelező”: a korabeli vélekedés szerint a szeméremből való elpirulás mutatja a szüzek tisztaságát.¹²⁹

Igazi gótikus ideált ábrázol Neroccio Bartolomeo di Landi 1475 körül készült faszobra: (58-59. kép) a nagyon fiatal, bájos lány karcsú, csapott vállú, alakja lágyan ível, arca szív alakú, finom csontú; szemhéja domború, szemöldöke ívelt, szája kicsi. Elgondolkodva, elrévedve néz maga elé, mint akit nem érdekel a földi, a valós világ. Arca nem mutat földöntúli örömet, inkább komoly, álmodozó.

A reneszánsz korában már nemcsak az egyház a festmények, szobrok megrendelője és legbőkezűbb finanszírozója, hanem egyre több a gazdag polgár és nemes, akik otthonukat is műalkotásokkal akarják ékesíteni. Értelmezésük szerint Isten minden művében a szépséget kell keresnünk, mert ezzel Istenhez kerülünk közelebb. Marsilio Ficino (Marsile Ficin), Lorenzo Medici híve is népszerűsítette azt a gondolatot, hogy a szépség, a jóság és az igazság összetartozik.¹³⁰ Szerinte a világ és az élőlények szépségén keresztül Isten válik érzékelhetővé az emberek számára; a női szépség nem rontásra csábító bűn, hanem a nő és férfi közötti isteni szeretetre felhívó jel. Ezért úgy vélték, a nőnek kötelessége szépnek és vonzónak lenni ahhoz, hogy hiánytalanul betölthesse Isten által előírt hivatását. A reneszánsz gondolkodók és művészek pontos listát készítettek a női szépség kritériumairól.¹³¹

Mégsem egyformák a – szent vagy világi - reneszánsz hölgyek. A reneszánsz művészek lelkesedtek az egyediségért is, s olyan portrékat festettek, melyek éppen a modellek sajátos vonásait emelték ki. A szimbólumok helyet az eszményítő realitás és az individualitás, a személyes értékek megjelenítése válik fontossá.

¹²⁸ Fabienne Rousso: A szépség a történelem folyamán. In: A női szépség története, Glória kiadó, Budapest, 2001. 42-43.o.

¹²⁹ Fabienne Rousso: A szépség a történelem folyamán. In: A női szépség története. Glória kiadó, Budapest, 2001. 39.o.

¹³⁰ Fabienne Rousso: A szépség a történelem folyamán. In: A szépség története, Glória kiadó, Budapest, 2001. 44.o.

¹³¹ Fabienne Rousso: A szépség a történelem folyamán. In: A szépség története, Glória kiadó, Budapest, 2001. 46-48.o.

Fra Bartolommeo (di Pagholo; Baccio della Porta) (1472-1517) már reneszánsz festő. A dominikánusoknak dolgozott, ezért sokszor ábrázolta Sienai Szent Katalint.¹³² Róla festett portréja (19. kép) egyszerre felel meg a reneszánsz szépség-felfogásának és az egyéniség megjelenítésének. Katalin fiatal nő, bőre fehér és rózsaszín, álla gödröcskés, szabályos vonásokkal. Az arc mégis egyéni. A fiatal nő kissé oldalt hajtja a fejét (a szerénység, az alázat jele) a liliom felé, amit tart. Nem lefelé és nem Istenre tekint, hanem ránk, a nézőkre (talán útmutatásként, vagy csupán szemérmesen túri, hogy a festő megörökítse). Mosolya jellegzetesen finom, titokzatos, mint a kor hasonló nőalakjaié. Arca nem sugárzik az örömtől és a megdicsőüléstől: látszik rajta a türelemmel viselt szenvedés és fájdalom, fáradtnak tűnik.

A reneszánsz portrék közé tartoznak Bernardo Luini (Leonardo tanítványa) és Lorenzo Lotto alkotásai is. (20-21. kép) Luini művének kompozíciója Leonardo Mona Lisájára emlékeztet: a mosolygó Katalin a kép előterében ül, mögötte a távolban kék ködbe (sfumato) vesző, hegyekkel, folyóval tagolt táj dereng. Lotto művén a komoly, elgondolkodó, szomorúnak látszó Katalin egyik kezében a feszületet tartja, a másikkal éppen felajánlja szívét.

Mint Luinira, Sodomára is nagy hatást gyakorolt Leonardo művészete. (60. kép) Katalinjaik lágy arcú, ifjú lányok, akiknek leginkább bája hatja meg a szemlélőt. Attribútumaikról „azonosíthatók be”, valójában egy bizonyos nő típust fogalmazznak meg: gyengéd, türelmes, derűs, nyugodt (Katalinhoz általában ezeket a tulajdonságokat „rendelték” hozzá.)

A reneszánsz ember élvezte az életet, s fel akarta szabadítani a testet és a lelket a gúzsba kötő korlátozások alól. A kor hősei Rómeó és Júlia: a lélek és a test egyaránt „részt vesz” a „tökéletes” szerelemben. Sienai Szent Katalin „jegyesi szeretete”, „égi szerelme”, amely misztikus élményekben „teljesül be”, a korabeli művészek számára ugyanazt jelenthette, mint az égi Ámor (erotika, testiség) és a földi Psyche (lélek) kapcsolata. A római Villa Farnese freskóin Raffaello végigköveti a mitológiai szerelmespár útját, melynek végén – megpróbáltatások után – testi szerelmük lelkievé (égivé) nemeseedik. (61. kép)

Katalin érzékiségét emeli ki Sodoma kedvenc tanítványa és veje, a sienai Bartolomeo Neroni (1505 k. -1571) Már a manierista ízlést tükrözi Szent Katalin misz-

¹³² http://en.wikipedia.org/wiki/Fra_Bartolomeo 2011. 09.10.

tikus házassága c. festményén (62. kép) a részletezés gazdagsága, az alakokkal zsúfolt tér, Katalin negédes mozdulata. Hasonlóak az „álruhás” Jézus és Katalin találkozását megörökítő jelenetei is (63-64. kép), melyeken Katalin alakja egyre érzékibbé válik: a mantelláta-köntösön áttetszik formás keble, gömbölyű csípője. Még merészebb, erotikusabb az a festménye, melyen Katalin megkapja a stigmákat. (65. kép) A térdelő Katalinról lecsúszik a fekete köntös, s vékony, fehér vászon ruhája a testére tapad, mintha vizes lenne, világosan kirajzolva mellét, karcsú derekát, de még a köldökét is! Szépen gömbölyödik a csípője, és combja is formás.

Más módon, de ugyanúgy Jézus és Katalin kapcsolatának érzékiségét emelik ki Francesco Brizzi és Agostino Carracci. Brizzi (66. kép) házasság-jelenetéből „hiányzik” Szűz Mária. Csak az „ifjú pár” látható, a körülöttük „tolongó” angyalok inkább csak „díszítésnek” tűnnek. A meghitt pillanatban Katalin ajkával illeti a szép fiatalemberként ábrázolt, félmeztelen Jézus kezét. Carracci (44. kép) művén az eksztázisba esett Katalin elhanyaglik, angyalok tartják. Arca egy boldogan szenderegve várakozó, ifjú menyasszonyé.

Az érzékiség mellett a korszak másik jellemzője az érzelmisség is: a festők különösen szeretnek érzelmeket ábrázolni az arcokon. Rutilio Manetti művén (26. kép) még Mária és Katalin szép, egyforma arcvonásai derűsen mozdulatlanok. Cristofano Allori (34. kép) imádkozó Katalinjának arcán már a „megtört” a szemöldök, a felfelé néző szem, a nyílásra készülő ajkak mintha kérdeznének, választ várnának a feszületen függő Krisztustól. Guido Reni (27. kép) pedig „túlrajzolja” Katalin arcán az érzéseket. „Az égnek emelt szem, az epedő pillantás régóta jelen van a szentek ábrázolásában. Guido Reni szentimentálisan ható képein azonban már giccsesnek hat. Amit más festők csak finoman sejtetnek, azt Reni eltúlozza, patetikussá teszi.”¹³³

A 16. század közepétől megújuló katolikus egyház megbélyegezte az erkölcstelenséget, eltakartatta a testet. Egy időre meglepően hasonlóvá válik a protestáns egyszerűség és a katolikus szigorúság „divatja”: a fekete-fehér öltözet, (67-68. kép) komoly, ünnepélyes arcok. Hasonlóan komolyak és ünnepélyesek az ábrázolt szentek is. (6, 25. kép)

Ezzel éppen ellentétes törekvés, hogy a katolikus egyház meg akarja mutatni erejét, hatalmát, gazdagságát és pompáját, a hívőkre váró csodás égi jutalmakat, hogy ezzel

¹³³ Gabriele Thuller: Hogyan ismerjük fel? Művészet és giccs. Helikon kiadó, Budapest, 2008. 45.o.

is visszacsábítsa kebelébe az eltévelyedett embereket. Sok műalkotást rendel ekkor az egyház, s az elvárás az, hogy legyenek látványosak, fantáziát megragadók, lenyűgözők: hitessék el a nézőkkel a katolikus hit egyedüli igazságát, a szentek kiválóságát, az isteni kegyek felülmúlhatatlan nagyszerűségét. Ennek a törekvésnek a része volt a szentek kultuszának népszerűsítése is, hiszen ők a bizonyítékai annak, hogy a hit elnyeri jutalmát.

A művészek technikai és mesterségbeli tudása megmutatkozhat. Illúziók, perspektíva-játékok, fény-árnyék hatások, élénk színek, kidolgozott részletek, dinamizmus, sokalakos kompozíciók – a barokk alkotók eszköztára felsorolhatatlanul gazdag. A műalkotások azonban nemcsak elkápráztatni akarnak, hanem meg is akarnak győzni arról, hogy hinni nemcsak kötelesség, hanem az isteni kegyekben részesülni emberfeletti gyönyört is jelent. A meggyőzéshez pedig nem bízzák a képzeletre a szentek által átélt érzéseket, hanem eltúlzott, színpadias pózokkal és patetikus arckifejezésekkel mutatják meg a nézőknek.

Különösen alkalmas és „hálás” téma lesz Sienai Szent Katalin és Ávilai Szent Teréz misztikus élményeinek ábrázolása. A megrendelő és a művész célja egyaránt az, hogy megmutassa, milyen óriási „gyönyörrel” ajándékozza meg az embert a mélyen átélt hit. Rutilio és Domenico Manetti (69. kép) a zsúfolt, mozgalmas, színpompás képen maga Szűz Mária viszi a mennybe a hármas aranykoronával jutalmazott Katalint, hogy végre együtt lehessen égi jegyesével, aki fénysugarak között, kitárt karokkal várja. Ehhez képest Zurbarán alkotása egészen „visszafogott” (70. kép), de azért a színpompás leplekbe öltözött Mária és Jézus aranszínű, égi fényben fogadja a mennyei jegyest.

1700-ból való Clemente de Torres Sienai Szent Katalin házassága c. festménye (71. kép). A barokk festészetben az erős, hatásos fény-árnyék és szíkontrasztok a transzcendentális erő megjelenítésére szolgálnak. A mennyei aranyfényben, szentek körében Jézus és Katalin szeme egymásra tapad. Az ifjú Katalin teste szinte összeroskad az őt elárasztó érzésektől az érett férfi előtt. A kép középpontjában térdel, a házasságot megáldó Mária is ránéz, sokat sejtető, mindentudó mosollyal. Mintha valódi esküvői jelenetet, egy szerelmespár találkozását látnánk... A barokk stílus egyik jellemző vonása volt, hogy a naturalista ábrázolást vegyítette a fantasztikummal, s ezáltal hitette el, hogy a néző a valóságot látja.

A mozgalmasság, a dinamizmus nemcsak a sokalakos, narratív kompozíciók jellemzője lehet. Raffaello Vanni Szent Katalinja (33. kép) még kezét összekulcsolva, fejét lehajtva imádkozik, a kompozíció nyugodt és intim. Sassoferrato szép és gyengéd nőalakja (72. kép) fejét lehajtva, szelíden, alázattal fogadja a töviskoronát. Cesare Fracanzano festményén (73. kép) ugyanazokat az attribútumokat látjuk, de a beállítás színpadias: a nőalak egyik kezével görcsösen megragadja a fészületet és a liliumot, a másikat szívéhez kapja, mintha ott érezné az „édes kint”, arca elrévül, szája kiáltásra vagy nyögésre nyílik. Mozdulata olyan lendületes, hogy úgy tűnik, éppen most rogyott össze. Carlo Dolci Szent Katalinjának fájdalmas arcán éppen lecsordul egy könnycsepp... (28. kép)

Ávilai Szent Teréz különösen tisztelt alakja ekkor a katolikus egyháznak, hiszen életével, tevékenységével és írásaival hitelesen közvetítette a katolikus egyház igazát. A kor művészeit leginkább Teréz ekstázisai, látomásai nyugtázták le, azok közül is leginkább szívének lándzsával (illetve átértelmezve: nyíllal) való átütése. (7. kép) A barokk művészet egyik jellemzője, hogy az aszkétikus, vallásos élményt vegyíti az erotikával, s ehhez a misztikus látomás kiváló „alapanyag”. Ilyen jelenetet ábrázol Giuseppe Bazzani festménye (74. kép), amelyen az ifjú férfi alakjában megjelenő angyal szorosan magához öleli a szemét behunyó, megadóan elhanyagló Terézt, mielőtt szívébe szúrná az arany nyilat. Az angyal mellkasáról még a lepel is „lecsúszik” a lendülettől...

Giacomo Lorenzo Bernini műve (41. kép), a Szent Teréz ekstázisa (1646-52) mintegy a korszak művészi eszenciáját adja. Illuzionisztikus térben megteremti a mennyország látomását, és naturalisztikusan, anyagszerűen ábrázolja Teréz ruhájának gazdag redőzetét, az angyal lobogó köntösét, a finoman borzolódó szárnytollakat, az emberi bőr simaságát. Mindezzel eléri, hogy a misztikus tapasztalatot a néző valóságosnak látja. Bernini kiemeli Teréz szépségét is – az arcnak semmi köze a hiteles portréhoz, még csak spanyolosnak sem nevezhető: egy idealizált női arcot látunk. A jelenet teljesen bensőséges: Terézen kívül nincs más jelen, csak az angyal.

A Teatrum Sacrum, a Szent Színház értelmében jelen kellene lenniük a megrendelőknek, mecénásoknak vagy más szentek alakjainak. Itt pedig semmi ceremónia és me-revség, ájtatosság és alázat – a szent teljesen átadta magát az ekstázisnak, ennek az intim pillanatnak, amelynek ő a központja. Attól még színpadias: a színházban is úgy kell a színésznek játszania, mintha nem lennének nézők, mégis erőteljes gesztusokat

kell tenni, megjeleníteni „kifelé” a lélek belső történéseit (hogymindenki megértse). Csak így lehet a figyelmet fenntartani, a hatást fokozni, a katarzisélményét elérni.

A felfelé tekintő szemek, az eksztatikus izgalmat, elragadtatást kifejező lobogó drapériák Szent Katalin szobrain is megjelennek. (75. kép)

A 18. században a barokk monumentalitását és dinamizmusát felváltja a rokokó bája és finomsága. Piazzetta festményén (76. kép) Teréz arca finom, bájos, feje kecsesen félrehajlik, mintha csak szenderegne, nincsenek látványos, mozgalmas elemek. Jean-Baptiste Santerre francia festő 1708-ban készült képén is rokokó kecsességű alakok szerepelnek. (11. kép) A karcsú Teréz kecsesen összerogy a nagy kegytől, bájosan pikáns arcocskáját félprofilból, felfelé tekintve látjuk. Csak az apácaruha jelzi, hogy itt egy szent eksztázisáról van szó... Hasonlóan jeleníti meg Sienai Szent Katalint Sebastiano Conca. (7. kép) Finom arcocskája, kecses keze, bájos mozdulatai közel hozzák a nézőhöz: nem csodálni- hanem szeretnivaló.

Csodák

A csodákat kétféleképpen csoportosíthatjuk: magával a szenttel történik a csoda (lebeg, stigmák jelennek meg rajta stb.), vagy a szent tesz valamilyen csodát (átváltoztat, imával gyógyít stb.)¹³⁴

Terézt többször is látták a „nővérek, hogy a templomban egy méter magasan lebeg a padló felett és az arcából különleges fény sugárzik.”¹³⁵ (78. kép) A szentségnek ezt a különleges megnyilvánulását ragadja meg a modern festő: Teréz arca, alakja itt nem fontos, szentsége csupán a lényeg: a fény, amely belőle árad.

Cselekvés – önmegvalósítás

A „Maslow-piramis”, ötödik, legmagasabb szintje az önmegvalósítás szükséglete.¹³⁶ Katalin és Teréz is eljutottak oda, hogy („Isten adta”) képességeiket, tehetségüket teljes egészében ki akarták bontakoztatni.

¹³⁴ <http://lexikon.katolikus.hu/E/eksz%C3%A1zis.html> 2012.08.25.

¹³⁵ www.katolikus.hu/szentek/1015.html 2012.09.10.

¹³⁶ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Maslow-piramis> 2012.09.10.

Katalin és Teréz nem „csupán” szentek, hanem egyháztanítók is. Nemcsak magányos tökéletesedésre törekedtek, hanem életükre (illetve annak egy szakaszára) jellemző az állandó cselekvésben való önmegvalósítás. Mindenképpen kellett legyenek olyan képességeik, amelyekkel sikerre vitték elképzeléseiket, fáradhatatlanul munkálkodtak megvalósításukon. Már csak ezért is szentnek tarthatták őket, hiszen a korabeli emberek számára az „emberfeletti” képességek természetes okokkal megmagyarázhatatlanoknak tűntek – így indokolja ezt Holbach is.¹³⁷

Kiemelkedő cselekedeteik végrehajtásához ki kellett lépniük a „külső aszkézis” egyik jellemző megvalósítási formájából, az elzárkózásból, pedig mindketten azt állították, hogy ez teszi őket boldoggá.¹³⁸

Sienai Szent Katalin csaknem négyszáz levelet írt egyházi és világi személyeknek.¹³⁹ Küldetésének érezte „felrázni” a válságban lévő egyházat, elérni a Szentszék visszaköltözését Rómába, megbékéltetni egymással a keresztényeket, keresztes háborút indítani a hitetlenek ellen.¹⁴⁰ El is utazott a pápához Avignonba, később Rómába is, közben szegényeket és betegeket ápolt. Megírta Dialógusok c. művét, bár teológiai tudását – saját bevallása szerint – imában kapta.¹⁴¹ (79. kép) Magát az írás-olvasás képességét is misztikus módon adta neki az Úr.¹⁴²

Katalinnak Szűz Máriához való hasonlóságát és szellemi útmutatását ismerik el a „védelmező Madonnához” hasonló alkotások: ezeken úgy jelenik meg, mint különböző szerzetesi csoportok, leginkább a dominikánusok patrónája. A megszokott ikonográfia szerint a patrónus a védencek fölé magasodik, általában köntösével is takarja őket, ők pedig térdelve, imádkozva tekintenek föl rá. (80-81. kép) Inkább a reneszánsz ízlés látszik már Cosimo Rosselli 1500 körül készült képén. (23. kép) Katalint a domonkos másod- és harmadrend szellemi anyjaként jeleníti meg. Már nem vonja védelmező palástja alá a követőit, hanem olvasható (szellemi) útmutatást nyújt feléjük.

Rutilio Manetti sienai festő úgy mutatja be a szentet, mint aki magányosan, figyelmét összpontosítva, ír (79. kép). Bal kezének ujjait az olvasott soroknál tartja, arcán látszik a koncentráció, de a hit is, hogy meg tudja valósítani, amit szándékozik. Talán

¹³⁷ P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképként állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 1966. 5.o.

¹³⁸ <http://www.karmelitarend.hu/egy-nagy-misztikus> 2012.09.06.

¹³⁹ Sienai Szent Katalin: Misztikus levelek I. Budapest, Kairosz kiadó, 2012.

¹⁴⁰ <http://www.magyarkurir.hu/hirek/sienai-szent-katalin-misztikus-levelek-i> 2012.09.10.

¹⁴¹ <http://www.jgytf.u-szeged.hu/lib/folyoiratok/szofort/szent8.html> 2012.09.10.

¹⁴² <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.09.10.

még a reneszánsz szabadabb szelleme indította arra Manettit, hogy ne tegyen Katalin mellé-fölé semmiféle természetfölötti, inspiráló alakot: az antropocentrikus világnézet a képességeit kibontakoztató embert, az egyént képesnek tartja akár emberfölötti teljesítményekre is. Évszázadokon keresztül azonban az egyház azt tanította, hogy igazán óriási teljesítményekre az ember csak „felsőbb” támogatással képes, erői, melyeket ilyenkor mozgósítani tud, Istentől erednek. Az író szentek megszokott ábrázolásain mindig ott vannak az égi inspirálók, mint ahogyan Caravaggio (elfogadott) festményén is (82. kép). Nasini 18. századi műve (83. kép) ismét híven követi ezt a nézetet: az író Katalin mellett és fölött tekintélyes segítők „tolonganak”. Aquinói Szent Tamás mintha betűről betűre mutatná Katalinnak, mit kell papírra vetnie, s a fiatal nő alázattal és hittel hallgatja szavait. A szenteket tehát természetfölötti hatalmak segítik, ez adja erejüket.

Vajon miért nem vonult be Katalin egy kolostorba? Ő maga arra hivatkozott, hogy „nem méltó” rá¹⁴³, valójában azonban a kolostori élet bizonyára korlátozta volna például az utazásaiban... Tevékenységével „nyomot akart maga után” hagyni az egyház megreformálásával és a „megbékélés” elősegítésével. Legendája szerint 1376-ban neki sikerült rábírnia XI. Gergely pápát, hogy Avignonból visszatérjen Rómába. (84. kép) Tekintélyes férfiakat, köztük a katolikus egyház fejét kellett meggyőznie egy ifjú, „gyenge” nőnek... (85. kép) Calvi (Il Sordino) kompozíciója tökéletesen hihetővé teszi Katalin sikerét: a pápa oldalán csoportosulnak a színes ruhájú bíborosok, világi papok, Katalin oldalán pedig kísérete, a leginkább fekete-fehér szerzetesek. Bár a pápa ünnepélyesen a trónusán ül, aminek a többiek fölé kellene magasodnia, a művész a szent nőt szószékre helyezte, így a pápának kell fölfelé néznie, s a képet Katalin „uralja”, amint – felemelt kezével Isten akaratát idézve – lefelé néz az egyházfőre. Arca nyugodt és magabiztos: tudatában van igazának, ő áll a tekintetek középpontjában.

Másféle módon mutatja Katalin hitét és erejét Perpignani műve 1765-ből. (86. kép) VI. Orbán pápa kérésére, a békéltetni ment Katalin Firenzébe, ahol meg akarták ölni. Ő nem menekült, hanem letérdelt és az ég felé tárt karokkal, sugárzó arccal fogadta volna a halált. „A gyilkolásra emelt kezek lehanyatlottak, s Katalin később sokat siratta, hogy nem lehetett vértanú Egyházáért.”¹⁴⁴ A barokk festő a vértanúság lehetőségét emeli ki: színpadias beállításban, egyik oldalon tolakodó fegyveresek, másik oldalon imád-

¹⁴³ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.09.10.

¹⁴⁴ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.09.10.

kozó, megrémült hívek között ott térdel a fehéren sugárzó Katalin, karját megadóan széttárva. Vele szemben, ókorinak ható viseletben (utalás a keresztényüldözésre), gyilkos szándékát mutató, lobogó vörösben, lendületesen markolja szablyáját egy fiatal férfi. Senki nem állíthatja meg, egyedül Isten, illetve Katalin hite.

Teréz szerint „cselekedeteket kell végrehajtani, mindig csak cselekedeteket”.¹⁴⁵

Tevékenységet meg felsorolni is sok lenne. Nemcsak rengeteg művet írt (5. kép), s fő attribútumai ezért a könyv és a toll, hanem „ez a beteges, gyenge nő (...) - az ellenségeskedő világban és rendszerint drámai körülmények között - tizenhét női és tizenöt férfi kolostort alapított a sarutlan kármeliták számára.”¹⁴⁶ Gyakorlatias, sokoldalú és hatékony személyiség volt tehát, aki fáradhatatlanul utazott, dolgozott, írt. Legendája kiemeli hihetetlen céltudatosságát, lendületét.¹⁴⁷ „Kolostorai építését maga irányította, saját kezével varrta nővérei számára a szerzetesi habitust (...). A kolostorok építése során olyan jártasságra tett szert, mintha „kofa vagy kereskedő lenne”. (...) A rendi generálissal, aki Rómából nagy haraggal jött ellene, addig tárgyalt, amíg az engedélyezte, amit Teréz kívánt.”¹⁴⁸ Teréznek ezt a hihetetlen kitartását, energiáját nem nehéz természetfölötti eredetűnek hinni, s a művészek is úgy mutatják be, mint aki fölött mindig ott lebeg a Szentlélek galambja.

Kiemelkedik ezek közül Rubens portréja, amelyen az égi galamb már csak mellékesen, jelzésszerűen van jelen. 1603-ban járt Rubens Spanyolországban,¹⁴⁹ s ott láthatott másolatokat az eredeti Teréz-portréről, sőt, akkoriban már metszetek is készültek róla. (88. kép) A művész bizonyos fokig a hitelességre törekedett (5. kép) Teréz arcának megfestésében (még a bőrhibákat is feltüntette). A képet a boldoggá avatás alkalmából rendelhették meg a művésztől (V. Pál, 1614. április 24.). Rubens valódi portrét készít: meg akarja ragadni a modell különlegességét, jellemét, ami szentté tette. Nem idealizál, nem hízeleg, s azt mutatja, hogy Teréz lelkiereje önmagából ered. Bár a képen Teréz fölfelé néz (a galambra), nem révül el és nem adja át magát az isteni önkívületnek, nem alázatoskodik. Tiszta, öntudatos tekintetén, nyugodt arcán, szája sarkának apró ráncain (melyeket az eltökéltség alakított ki) látszik, hogy intelligens és független személyiség.

¹⁴⁵ www.katolikus.hu/szentek/1015.html 2012.09.10.

¹⁴⁶ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.09.10.

¹⁴⁷ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.09.10.

¹⁴⁸ <http://www.katolikus.hu/szentek/1015.html> 2012.09.10.

¹⁴⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Peter_Paul_Rubens 2012.10.30.

Rubens egyéniséget festett: Teréz nem egy kiszámíthatatlan isteni kegyelemnek, hanem önnön képességeinek „köszönheti” szentté válását, ahogyan egy művész is saját képességeivel jut el a „csúcsra”.

A „finomított” Maslow-elmélet alapján úgy mondhatnánk, hogy a szentek a „hiányszükségletek” nagyobbik részének kielégítéséről mondanak le.¹⁵⁰ Maslow növekedés alapú szükségleteknek nevezi – többek között - az önmegvalósítás szükségletét (elérni a bennünk rejlő lehetőségeket).¹⁵¹ Katalin és Teréz - úgy tűnik – az önmegvalósításra törekedtek végül, olyan eszközökkel, ami számukra megadatott. A művészek egy része pedig megértette, hogy személyiségük lényege éppen cselekvő önállóságuk.

Holbach szerint „csak azok fordulnak istenhez, akik nem találják helyüket a világban”, és sokan hiszik ezt ma is.¹⁵² Katalin és Teréz a rendelkezésükre álló lehetőségek közül kiválasztották azokat, melyekkel a lehető legnagyobb szabadságot érhették el, ami ezekben a korokban a nők számára megvalósulhatott.

Katalin és Teréz – „szent lélek”

Az eddigiek alapján megpróbálhatjuk felvázolni Katalin és Teréz jellemét a rendelkezésükre álló források és a tudomány mai eredményei alapján.

Mindketten az egyházat választották életútjuk „kiteljesítésére”, hiszen olyan korokban éltek, amikor leginkább a vallásos világnézet „szervezte” az emberek elméjét és cselekedeteit. Katalin több okból dönthetett így: születésekor ikertestvére meghalt (ettől talán úgy érezte, hogy ő kiválasztott, vele célja van az Úrnak), gyermekkorától megragadták fantáziáját a látott és hallott csodás képek és történetek (látomásai és tettei mindezt szinte mind megtalálhatjuk a korabeli művészetben és legendákban), talán hajította az elismerés, a kiemelkedés vágya is. Európában akkor egy nő (hacsak nem volt uralkodói származású) sehogyan sem válhatott „különlegessé”, csak a vallás által; a nők szokásos életútja a férjhez menés és gyerekszülés volt.

Terézre is hatott korának vallásos szemlélete. Az apácaélet mellett – saját visszaemlékezései szerint – azért döntött, hogy biztosan üdvözülhessen, s a „legegyszerűbb”

¹⁵⁰ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Maslow-piramis> 2012.09.10.

¹⁵¹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Maslow-piramis> 2012.09.10.

¹⁵² P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképpül állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Budapest, Kossuth kiadó, 1966. 258.o.

útnak az üdvözüléshez a szerzetesség tűnt. Határozott személyiségét ismerve azonban elképzelhető az is, hogy sokkal inkább az akkor elfogadott, a nőket jelentősen korlátozó világi életutat nem akarta vállalni.

Katalin és Teréz életét apjuk, illetve családjuk határozta volna meg – az egyetlen „menekülési”, szabadulási lehetőség a nők számára azokban az időkben az egyház volt. Igaz, hogy így felcserélték az egyik korlátozottságot a másikkal, de miután saját döntésükként élték meg, „felszabadulásként” értékelték. Katalin így érthette el a „köztiszteletet”, amire vágyott, a lázadó, öntudatos Teréz pedig nem kellett, hogy alávesse magát egy férj irányításának. Teréz egyik látomása után a Pokol legszörnyűbb helyének azt tartja, ahol egy szűk, sötét zugba kerül, és csak tehetetlenül szenved.¹⁵³

Látomásaik, csodáik, vízióik is koruk „termékei: Katalin a misztikus vallásosság elterjedésének századában élt, Teréz pedig a kibontakozó ellenreformáció, rekatolizáció idején. Katalin képzeletét a legendák és a sienai templomok korabeli freskói, festményei inspirálták, Teréz pedig – az olvasott és hallott szent szövegeken kívül – már sok „reprodukciót” is láthatott Európa „szentképeiből”.

Katalinnak kezdetben minden törekvése arra irányult, hogy megfeleljen a tudatában élő „szent” képnek: úgy viselkedjen, úgy éljen, ahogyan a hallott és látott szentminták tették. Ezért választotta a magányt, a némaságot, az aszkézist, a jótékonykodást, betegápolást, s megkapta érte az „elvárt” jutalmakat is: az őt „dicsérő” és értékelő látomásokat és az emberek egyre fokozódó tiszteletét. Teréz apácaéletének kezdetén „kiváló” akart lenni az aszkézisben, amibe majdnem bele is halt; aztán egyre elégedetlenebbül figyelte, hogy a kármelita apácák akkori életmódja nem fog elvezetni az üdvözüléshez.

Életük „aktív” szakasza később kezdődött. Katalin egyre inkább úgy érezhette, hogy eddigi életmódjával nem haladta meg példaképeit, és sok hasonlóan élő és viselkedő, „misztikus” női kortárssal kellett „felvennie a versenyt”. Talán ezért kezdett el beleavatkozni kora társadalmi és politikai küzdelmeibe. Teréz pedig az eredeti példaképtől eltávolodott kolostori életben csak unatkozni tudott, nem pedig kibontakoztatni intellektusát és aktivitását. Végül megtalálta elhivatottságát: meg kell újítania a kármelita szerzetességet, s ezért a célért aztán lendületesen munkálkodni kezdett.

153

<http://catholicharboroffaithandmorals.com/St.%20Teresa%20of%20Avila%20combat%20with%20Satan.html> 2012.10.29.

Állítólag nem szívesen „léptek ki” a világ elé, a cselekvés „színpadára.” Capuai Rajmund szerint Katalin csak kötelességteljesítésből vállalta útjait. A „misztikus eljegyzést követően (...) az Úr kiszólította őt magányából és elküldte az emberek közé, a béke és az igazság angyalának.”¹⁵⁴ Teréz pedig azt írja, hogy jobban szeretett volna magányban, békésen imádkozni, Krisztussal beszélgetni, de az Úr a cselekvés útját jelölte ki számára. Az ember egyrészt nincs mindig tisztában azzal, hogy mit szeretne valójában,¹⁵⁵ másrészt öntudatlanul igazolja maga előtt saját cselekedeteit.¹⁵⁶ Katalin és Teréz valószínűleg úgy élték meg saját vágyukat, hogy „nem illik bele” sem a korabeli nő-sémába, sem pedig a szentektől elvárt visszavonultságba. Ezért isteni sugallatokkal igazolták maguk és mások előtt választott életformájuk, tevékenységük „kényszerűségét”. Mindenesetre a „modern”, 20. századi egyház így ismerte el őket: szentté avatásukhoz annak idején misztikus élményeik, aszkétikus életvitelük is elég lett volna talán, egyház-tanítóvá választásukhoz azonban cselekvő merészségük kellett.

Látomásaiknak és sugallataiknak egy része talán intuícióból fakadt.¹⁵⁷ Teréz úgy élte meg, hogy hirtelen „megvilágosodott”: az ő feladata megújítani a kármelita rendet... Valójában ő maga írja, hogy már többször beszélgetett társaival erről, tehát agya a „háttérben” sokkal többet foglalkozhatott ezzel a problémával, mint Teréz gondolta.

Sok olyan történetet ismerünk nagy alkotókról, felfedezőkről, tudósokról és művészekről, hogy olyan ihletet „kaptak”, amit akár csodáknak is tekinthetünk: ilyen, továbbbi sorsát meghatározó élményt ír le önéletrajzában Csontváry Kosztka Tivadar.¹⁵⁸ A tudomány területéről pedig talán a leggyakrabban idézett anekdota „Kekulé álma”, amelyben „meglátta” a benzol gyűrűs szerkezetét.”¹⁵⁹ Kekulé és társai már nem gondolták, hogy természetfeletti indítást kaptak, de a régi korok emberei számára sokkal valószínűbbnek tűnt a felsőbb sugallat, mint saját tehetségük feltételezése.

Természetesen az ingerszegény környezet, a kemény böjt és önsanyargatás, a ki-merültség gyakran idézhet elő hallucinációkat.

¹⁵⁴ <http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.09.10.

¹⁵⁵ Timothy D. Wilson: Ismeretlen önmagunk. A tudattalan új megközelítése. Háttér kiadó, Budapest, 2010. 281.o.

¹⁵⁶ Timothy D. Wilson: Ismeretlen önmagunk. A tudattalan új megközelítése. Háttér kiadó, Budapest, 2010. 97-98.o.

¹⁵⁷ Antonio R. Damasio: Descartes tévedése. Érzelem, értelem és az emberi agy. AduPrint, Budapest, 1996. 187.o.

¹⁵⁸ http://hu.wikipedia.org/wiki/Csontv%C3%A1ry_Kosztka_Tivadar 2012.10.29.

¹⁵⁹ http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/hidverok/kekule_dream.html 2012.10.19.

Szentek a tömegtermelésben

A felvilágosodás után a szentek ábrázolása a nagy művészek munkásságában háttérbe szorul. Kivétel volt pl. Francois Gerard francia festő, akinek egyik legszebb alkotása Ávilai Szent Terézt jeleníti meg (12. kép) Egy korabeli nőideált látunk: szimmetrikus arcú, tiszta vonású, sötét szemű lányt. Mozdulata azonban már látványos (térdre rogy, kezét összekulcsolja). Teréz arca már a romantikus szépségideál: ha összehasonlítjuk pl. Ingres De Broglie hercegnőről készült portréjával: feltűnő a hasonlóság. (89. kép)

A „fogyasztói társadalom” kialakulásával megkezdődik diadalútját a giccs. „A vallási giccs egyike a giccs legelterjedtebb megjelenési formáinak” – állapítja meg Abraham A. Moles.¹⁶⁰ Szerinte a vallásos művészet amúgy is gyakran „súrolja” a giccs határait, vagy azzá is válik; s ennek oka az, hogy „a laikus vallásosság bevett hagyományai szerint az esztétikai érzelmekre támaszkodik, (...) akaratlanul és szükségképp a nagy többségre apellál, hogy hatása minél nagyobb legyen, s ezáltal a többség lappangó vágyaihoz igazítja a művészet normáit...”¹⁶¹ A giccs kialakulásában szerepet játszottak a híres, ismert festményekről készült metszetek, illetve képeslapok. (90. kép) „A giccs mindig a nagy művészetből merítkezett. Soha nem alkotott újat, a jól beváltra nyúlt vissza. (...) Különösen szeret (...) a romantikus művekből meríteni.”¹⁶²

Franchi és Marinelli Szent Katalin életének jeleneteit ábrázoló, aprólékos, szépen megrajzolt alkotásai már a giccs határát súrolják. (91-92. kép) A vallásos giccsben az erotika is megjelenhet. (93. kép)

A 19. században megkezdődik (és sok helyen befejeződik) az állam és az egyház szétválasztása. A polgári állam átveszi az egyház addigi „feladatait”, így az egyház szerepe és hivatalos befolyása, gazdasági jelentősége és ebből fakadó hatalma is jelentősen csökken. A vallás magánüggé válik. Időbe telik, mire a katolikus egyház reagál a változásokra, s megtalálja útját a megújult világban.¹⁶³ Már nemigen épülnek óriási katedrálisok, s az egyház, mint megrendelő, háttérbe szorul. A templomok „dekorációját”

¹⁶⁰ Abraham A. Moles: A giccs. A boldogság művészete. Háttér, Budapest, 1996. 33.o.

¹⁶¹ Abraham A. Moles: A giccs. A boldogság művészete. Háttér, Budapest, 1996. 33.o.

¹⁶² Gabriele Thuller: Hogyan ismerjük fel? Művészet és giccs. Helikon, Budapest. 2008. 44.o.

¹⁶³ http://hu.wikipedia.org/wiki/Rerum_novarum 2012.10.29.

már ritkán végzik a legtehetségesebb, legnagyobb művészek, inkább a másod-, harmadvonalban dolgozó „iparosok”.

Tömegcikké válnak viszont a sokszorosított „szentképecskék”, amiket mindenki magával hordhat, vagy akár az ágya fölé akaszthat. Ezek lehetnek régi, művészi munkák kontár(abb) másolatai, vagy egyszerűen csak művészi érték nélküli alkotások.

A mai, modern európai kultúra és tudomány a racionalizmusból kezdett felépülni. Sokan látják a természettudományok (illetve a hozzájuk kapcsolódó technika) fejlődésében az emberi haladás és boldogulás útját, s a tudósok legtöbbször nem valami ember- vagy természetfölötti forrásból származtatja saját képességét és eredményeit. „A tudományos irodalomban (...) mind a mai napig megtalálható Holbach filozófiájának számos fő eleme.”¹⁶⁴

„A népek a szenteket bennfentes udvaroncoknak tekintik, hatalmas közbenjáróknak a legfőbb lénynél. Emez az ő szemükben (...) olyan fejedelem, aki földi alattvalói számára megközelíthetetlen. Az ember (...) szívesebben fordul a saját természetéhez inkább hasonló lényekhez, s pártfogót, közvetítőt, vigasztalót, barátot remél lelni bennük. Ezért terjeszti elő kérelmeit (...) inkább a szenteknek, akikről tudja, hogy emberek voltak.”¹⁶⁵ Talán ma is ez az egyik alapja sok ember vágyának, hogy a közelében tartsa a szenteket ábrázoló képeket. (95. kép) „Az édeskés szentképek (...) a giccs különösen szélsőséges fajtáját képviselik, mert banális, üres kifejezési formákra redukálják a mélyen átélt vallásos érzést.”¹⁶⁶ Csipketerítőre is rákerült már Sienai Szent Katalin arca... (95. kép) A híres műalkotások sem kerülnek el „sorsukat”. (24, 96. kép)

Francesco Messina XXIII. János pápa megrendelésére készítette el 1961-ben Sienai Szent Katalin-szobrát¹⁶⁷ (97. kép). Modellje Maria Sole (98. kép) színésznő volt (az alkotás idején kb. 18 éves). Az arc és a merengő arckifejezés, a lilium attribútum Neroccio (58. kép) gótikus szépségét idézi (a minta választásával Katalin korszakára utal), de a művész a ruha lendületes redőivel, az előre lépő lábbal a fiatal lány „modern” eltökéltségét, aktivitását is kifejezi. Nem került el ez a műalkotás sem a „sorsát”: ugyanúgy giccs-alap lett, ahogyan Gerard és Tiepolo festménye is, immár tetoválásban... (99. kép)

¹⁶⁴ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Holbach> b%C3%A1r%C3%B3 2012.08.20.

¹⁶⁵ P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképpül állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth, Budapest, 1966.7.o.

¹⁶⁶ Gabriele Thuller: Hogyan ismerjük fel? Művészet és giccs. Helikon, Budapest. 2008.44.o.

¹⁶⁷ http://it.wikipedia.org/wiki/Francesco_Messina 2012.10.10.

Összegzés

A különböző művészek saját koruk világnézetnek, ízlésének megfelelően ábrázolták Sienai Szent Katalint és Ávilai Szent Terézt, s a szimbolikus, kötött megjelenéstől eljutottak az egyéniség kereséséig. A megrendelők és befogadók igénye is változott. A katolikus egyház először feltétlen tiszteletet várhatott el, majd népszerűsége törekedett, később elfogadta a szépséget, mint Isten jelenlétét a világban; vissza akarta hódítani híveit, akiknek meg akarta mutatni az isteni kegy nagyságát és örömeit, majd szerepét kereste a megváltozott világban. A hétköznapi emberek hol hatalmasnak vágyták látni a szenteket, majd közelinek, hasonlóknak, akikhez, mint „baráthoz” szólhattak; szépségükben gyönyörködni, látomásaikba beleborzongani, s végül – gyorsan, „instant” fogyasztani...

Az alkotók egyénisége és tehetsége azonban megkülönbözteti még az azonos korokban készült műveket is.¹⁶⁸ Sokan a „külső”, látványos jegyekre helyezték a hangsúlyt, attribútumokra, jellegzetes, sematikus testhelyzetekre, arckifejezésekre, illetve a szentekkel történt csodákra és élményekre, amelyek a köztudatban éltek és élnek. Ha tudjuk, hogy a műalkotás egy szentet ábrázol, természetesen másképp értelmezzük vonásait, mintha „csak” egy hétköznapi emberről készült portré lenne. „Az arc közvetít impressziókat; a személlyel kapcsolatos impressziók pedig hatást gyakorolnak az észlelésre.”¹⁶⁹

A két szent ábrázolásában közös elem, hogy a legtöbbször szép és fiatal arcúak. Lelkük szépsége látszik az arcukon, s a fiatalság mélyen átélt hite. A művészek „tetszetősnek” akarták láttatni őket, szeretetreméltónak, s az embereknek a szimmetrikus arc tetszik a legjobban, mert öntudatlanul a testi-lelki egészséget, pozitív jellemvonásokat „olvassák ki” belőle.¹⁷⁰ A fiatalsághoz pedig a tisztaság, ártatlanság képzetét asszociáljuk.

¹⁶⁸ Heinrich Wölfflin: Művészettörténeti alapfogalmak. A stílus fejlődésének problémája az újkori művészetben. Magyar Könyvklub Kiadó, Budapest, 2001. 27.o.

¹⁶⁹ Dr. Révész György: Arc és személyiség. <http://www.szentagothai.ttk.pte.hu/arc/Revesz.pdf> 2012.09.12.

¹⁷⁰ Dr. Révész György: Arc és személyiség. <http://www.szentagothai.ttk.pte.hu/arc/Revesz.pdf> 2012.09.12.

Sienai Szent Katalin „szent lényegéhez” leginkább a szelídséget, lemondást, türelmet, gyengédséget társították, mint Fra Bartolomeo, akinek Katalin-portréja szívünkhöz hozza közel a lányt, aki lemondott saját vágyairól, és életét a szeretetnek és a békeségnek szentelte, türelemmel viselve minden szenvedést. Rubens pedig el tudja hitetni, hogy Ávilai Szent Terézt az eltökélt, hittel teli, tudatos figyelem és aktivitás emelte ki a többi ember közül és tette naggyá.

Felhasznált irodalom

- Artner Tivadar: Évezredek művészete. Gondolat kiadó, Budapest, 1968.
- Atkinson, Rita L., Atkinson, Richard C., Smith, Edward E., Bem, Daryl J., Nolen-Hoeksema, Susan: Pszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- Avilai Szent Teréz: A belső várkastély. Sarutlan Kármelita Nővérek, Magyarország, 2011.
- Dr. Bánki M. Csaba: Az agy évtizedében. Biográf kiadó, Budapest, 1997.
- Capuai Boldog Rajmund OP: Sziénai Szent Katalin élete. Szent István Társulat, Budapest, 1983.
- Carver, Charles S., Scheier, Michael F.: Személyiségpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- Chehi, George: Realitás vagy illúzió. Papirusz Book, Budapest, 2003.
- Damasio, Antonio R.: Descartes tévedése. Érzelem, értelem és az emberi agy. AduPrint, Budapest, 1996.
- Duby, Georges: Emberek és struktúrák a középkorban. Gyorsuló idő sorozat. Magvető Kiadó, Budapest, 1978.
- Eliade, Mircea: A szent és a profán. Európa kiadó, Budapest, 1987.
- Dr. Forrai György: Miért lesték meg Zsuzsánnát a vénék? Kultikus gyógy módok, legendák – mai szemmel. Medicina kiadó, Budapest, 1986.
- Fromm, Erich: Pszichoanalízis és vallás. Akadémiai kiadó, Budapest, 1995.
- Goleman, Daniel: Érzelmi intelligencia. Háttér kiadó, Budapest, 1997.
- Gombrich, E. H. : A művészet története, Gondolat kiadó, Budapest, 1974.
- P. H. Holbach: Szentek képtára, avagy vizsgálata a kereszténység által tisztelt és példaképként állított személyek szellemének, magatartásának, elveinek és érdemeinek. Kossuth kiadó, Budapest, 1966.
- Jacob, Francois: A lehetséges és a tényleges valóság. Gondolat kiadó, Budapest, 1986.
- Jézusról nevezett Szent Terézia: A tökéletesség útja. Győri Kármelita Rendház, Győr, 2007.
- Klaniczay Gábor: Az égi szerelem. Misztika és erotika a középkorban. Rubicon, 1994/6
- Le Goff, Jacques: Az értelmiség a középkorban. Magvető kiadó, Budapest, 1979.

Lehnert, Gertrud: Divat. Kossuth Kiadó, Budapest. 2003.

Minois, George: Az életfájdalom története. A melankóliától a depresszióig. Corvina Kiadó, Budapest, 2005.

Moles, Abraham A.: A giccs. A boldogság művészete. Háttér kiadó, Budapest, 1996.

Radó Polikárp O.S.B. (szerk.): Az egyház szentjei. Palladis Rt., Budapest, 1940.

Rouso, Fabienne: A szépség a történelem folyamán. In. A női szépség története, Glória kiadó, Budapest, 2001

Sienai Szent Katalin: Misztikus levelek I. Budapest, Kairosz kiadó, 2012.

Szendi Gábor: Isten az agyban. Jaffa Kiadó, Budapest, 2008.

Thuller, Gabriele: Hogyan ismerjük fel? Művészet és giccs. Helikon kiadó, Budapest. 2008.

Wilson, Timothy D.: Ismeretlen önmagunk. A tudattalan új megközelítése. Háttér kiadó, Budapest, 2010.

Wölfflin, Heinrich: Művészettörténeti alapfogalmak. A stílus fejlődésének problémája az újkori művészetben. Magyar Könyvklub Kiadó, Budapest, 2001.

Margaretta Salinger: Representations of Saint Teresa

<http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.11.

<http://avilai.blogspot.hu/2009/08/oneletrajz-xxxiii-fejezet.html> 2012.09.21

<http://catholicharboroffaithandmorals.com/St.%20Teresa%20of%20Avila%20combat%20with%20Satan.html> 2012.09.10.

http://catholicism.academic.ru/12727/Andrea_Vanni 2012.09.11.

www.culture.gouv.fr/public/mistral/joconde 2012.10.25

<http://www.hitvallas.hu/regi/hitv0604/hitv060413.html> 2012.09.10.

<http://www.hortuscarmeli.ms/fountain/hu/history/biographies/teresa.htm> 2012.09.11.

<http://idlespeculations-terryprest.blogspot.hu/2011/02/misericordias-domini-in-aeternum.html> 2012.09.11.

<http://www.jgytf.u-szeged.hu/lib/folyoiratok/szolofurt/szent8.html> 2012.09.10

<http://www.karmelitarend.hu/egy-nagy-misztikus> 2012.09.06

<http://www.katolikus.hu/szentek/szent57.html> 2012.09.10.

www.katolikus.hu/szentek/1015.html 2012.09.10.
<http://www.katolikus.hu/szentek/szent178.html> 2012.10.10.
<http://www.katolikus.hu/szentek2/SZENTEK/00000157.HTM> 2012.09.12.
<http://www.katolikus-honlap.hu/0904/alfonz.htm> 2012.09.22.
<http://lexikon.katolikus.hu/A/Areopagita%20D%C3%A9nes.html> 2012.09.10.
<http://lexikon.katolikus.hu/A/aszk%C3%A9zis.html> 2012.08.21
<http://lexikon.katolikus.hu/E/ekszt%C3%A1zis.html> 2012.09.06.
<http://lexikon.katolikus.hu/J/jegyesi%20szeretet.html> 2012.09.10.
<http://lexikon.katolikus.hu/L/Legenda%20Aurea.html> 2012.09.10.
<http://www.lexikon.katolikus.hu/M/megvil%C3%A1gosod%C3%A1s%20%C3%BAtja.html> 2012.09.10.
<http://lexikon.katolikus.hu/M/misztika.html> 2012.09.01.
<http://lexikon.katolikus.hu/M/misztikus%20egy%C3%BCI%C3%A9s%20%C3%BAtja.html> 2012.09.06.
<http://lexikon.katolikus.hu/M/misztikus%20eljegy%C3%A9s.html> 2012.09.10
<http://lexikon.katolikus.hu/S/szentek.html> 2012.08.16.
<http://lexikon.katolikus.hu/T/tisztas%C3%A1g.html> 2012.08.30.
<http://www.kincseslada.hu/kozmuksember/content.php?article.275.1> 2012.09.20.
<http://www.magyarurir.hu/hirek/sienai-szent-katalin-misztikus-levelek-i>
 2012.09.10.
<http://www.magyarurir.hu/hirek/virgo-digna-coelo-szienai-szent-katalin-konferencia-olaszorszagban> 2012.09.01.
<http://mek.niif.hu/04600/04626/html/legenda0107.html> 2012.09.18
http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/hidverok/kekule_dream.html
 2012.10.19.
 Miklya Luzsányi Mónika: Nők vallási eksztázisa. Elemi ösztön Bernini szobrain.
<http://mindennapi.hu/cikk/kultura/eleml-osztön-bernini-szobrain/2011-02-20/1652> 2012.09.20.
<http://www.nlcafe.hu/ezoteria/20120927/spiritualis-celpont-avila> 2012.09.10.
 Kocziszky Éva: Az arc olvasása. Fiziognómia és vizuális kommunikáció.
<http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/kmfil/kutatas/Kocziszky/ARC6.htm>
 2012.10.25.

<http://208.47.228.196/pubs/bulletins/1/pdf/3258079.pdf.bannered.pdf> 2012.09.10.

<http://www.rffriends.org/wpx/?paged=6> 2012.09.30.

<http://st-catherine-medal.com> 2012.09.10.

Dr. Révész György: Arc és személyiség.

<http://www.szentagothai.ttk.pte.hu/arc/Revesz.pdf> 2012.09.12.

<http://theholyprepuce.tumblr.com/post/8825601338/mystic-marriage-of-st-catherine-barna-da-siena> 2012.09.10.

<http://www.umilta.net/teresavila.html> 2012.09.11.

Falvay Dávid: Árpád-házi Szent Erzsébet

<http://www.vigilia.hu/regihonlap/2007/7/falvay.htm> 2012.09.20.

http://en.wikipedia.org/wiki/Andrea_Vanni 2012.09.10.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers 2012.09.29.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Csontv%C3%A1ry_Kosztka_Tivadar 2012.10.29.

http://en.wikipedia.org/wiki/Fra_Bartolomeo 2011. 09.10.

http://it.wikipedia.org/wiki/Francesco_Messina 2012.10.10.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Holbach_b%C3%A1r%C3%B3 2012.08.20.

http://hu.wikipedia.org/wiki/I._L%C3%A1szl%C3%B3_magyar_kir%C3%A1ly
2012.08.15.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Lisieux-i_Szent_Ter%C3%A9z 2012.08.10.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Maslow-piramis> 2012.09.10.

http://en.wikipedia.org/wiki/Mystical_marriage_of_Saint_Catherine 2012.09.10.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Peter_Paul_Rubens 2012.10.30.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Rerum_novarum 2012.10.29

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Stigma> 2012.09.10.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Szentt%C3%A1vát%C3%A1s> 2012.08.15.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Szi%C3%A9nai_Szent_Katalin 2012.08.15.

Képek jegyzéke

- (1. kép) Modern kerámia: Sienai Szent Katalin
- (2. kép) Andrea Vanni (1332 k. – 1414): Sienai Katalin és egy követője. 1390 k. Freskó. Szent Domonkos bazilika, Siena
- (3. kép) Andrea Vanni (1332 k.-1414): Madonna szentekkel. 14. sz. vége. Fa, tempera, aranyfüst. San Stefano alla Lizza, keresztelőkápolna, Siena
- (4. kép) Juan de la Miseria (16. sz.): Ávilai Szent Teréz. 1576. Olaj, vászon. Szent Teréz kolostor, Ávila
- (5. kép) Peter Paul Rubens (1577-1640): Ávilai Szent Teréz 1615. Olaj, vászon. Kunsthistorisches Museum, Bécs
- (6. kép) José de Ribera (1591-1652), Ávilai Szent Teréz. 17. sz. első fele. Olaj, vászon. Szépművészeti Múzeum, Valencia
- (7. kép) Josefa de Óbidos (1630-1684): Szent Teréz szíven szúrása. 1672 körül. Olaj, vászon. Coimbrai egyetem, Portugália
- (8. kép) Ismeretlen: Ávilai Szent Teréz. 20-21. század. Nuestra Senora del Sagrario templom, Pakil, Fülöp-szigetek
- (9. kép) Ismeretlen: Ávilai Szent Teréz. 20. század. Nyomtatott képeslap
- (10. kép) Giovanni Lorenzo Bernini (1598-1680): Szent Teréz ekstázisa, részlet. 1647-1652. Márvány. Santa Maria della Vittoria, Cornaro kápolna, Róma
- (11. kép) Jean-Baptiste Santerre (1658-1717): Szent Teréz ekstázisa. 1708. Olaj, vászon. Versailles-i palota
- (12. kép) Francois Gerard (1770-1837) : Szent Teréz. 1827. Olaj, vászon. Infirmerie Marie-Therese, Paris
- (13. kép) Ismeretlen: Ávilai Szent Teréz. 20. század. Carmelite Monastery, Varroville, NSW, Australia.
- (14. kép) Gregorio Fernández (1576-1636): Ávilai Szent Teréz. 17. sz. eleje. Festett fa. Museum Nacional de Escultura, Valladolid, Spanyolország
- (15. kép) Alessandro Franchi (1838-1914) és Gaetano Marinelli (1838-1924): Katalin, anyja szeme láttára ima közben felemelkedik a levegőbe. 1896. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena

- (16. kép) Alessandro Franchi (1838-1914) és Gaetano Marinelli (1838-1924): Szent Katalin apjának meglepődése, imádkozó lánya feje fölött látva a Szentlélek galambját. 1896. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (17. kép) Giovanni di Paolo di Grazia (1403 k.-1482): Sienai Szent Katalin, 1470 k. Tempera, arany, fa. Fogg Art Museum, Cambridge
- (18. kép) Ismeretlen festő: Szent Katalin és a démonok. 1500 k. Tempera, fa. Nemzeti Múzeum, Varsó
- (19. kép) Fra Bartolommeo (Bartolomeo) (di Pagholo), más néven Baccio della Porta (1472-1527): Sienai Szent Katalin. 1503. Olaj, vászon. Magángyűjtemény
- (20. kép) Bernardino Luini (1480/82-1532): Sienai Szent Katalin. 16. sz. eleje. Olaj, vászon. Musée de Tesse, Le Mans
- (21. kép) Lorenzo Lotto (1480 k. – 1556): Szent Katalin Sigismunddal. 1508 k. Olaj, vászon. Museo Civico, Recanati
- (22. kép) Biago D'Antonio (1446-1508 k.): Trónoló Mária gyermekével, öt szenttel és két angyallal. 1470 k. Fa, tempera. Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, Budapest
- (23. kép) Cosimo Rosselli (1439-1507): Sienai Szent Katalin, mint a domonkos másod- és harmadrend szellemi anyja. 1500 k. Olaj, vászon. National Gallery of Scotland
- (24. kép) Giovanni Battista Tiepolo (1696-1770): Sienai Szent Katalin. 1746 k. Olaj, vászon. Kunsthistorisches Museum, Bécs, Gemäldegalerie
- (25. kép) Fray Juan Bautista Maino (Mayno) (1569-1649): Sienai Szent Katalin. 17. sz. eleje. Olaj, vászon. Museo de Vilanova i la Geltrú
- (26. kép) Rutilio Manetti: Madonna a kis Jézussal, a kis Keresztelő Szent Jánossal és Szent Katalinnal. 1610 k. Olaj, vászon. Yale University Art Gallery
- (27. kép) Guido Reni (1575-1642): Sienai Szent Katalin. 1614 után. Olaj, vászon. Magángyűjtemény
- (28. kép) Carlo Dolci (1616-1686): Sienai Szent Katalin. 1665. Olaj, vászon. Dulwich Picture Gallery, London
- (29. kép) Giovanni di Paolo di Grazia (1403 k.-1482): Szent Katalin és a koldus. 1475 k., Tempera, arany, fa. Cleveland Museum of Art, Cleveland, Ohio, USA
- (30. kép) Giuseppe Cesari (Cavaliere d'Arpino 1568 k. – 1640) iskolája: Szent Katalin eksztázisa. 1638. Cappella del Transito di S. Caterina da Siena

- (31. kép) Ercole Ferrata (1610-1686): Sienai Szent Katalin. 1662. Márvány. Chigi kápolna, Siena
- (32. kép) Alonso del Arco (1635-1704): Szent Teréz. 1700 k. Olaj, vászon. Fundación Lázaro Galdiano, Madrid
- (33. kép) Raffaello Vanni (1590-1657): Sienai Szent Katalin. 17. sz. közepe. Olaj, vászon. Magángyűjtemény
- (34. kép) Cristofano Allori (1577-1621): Sienai Szent Katalin. 17. sz. eleje. Olaj, vászon. Musée de Picardie, Amiens, Franciaország
- (35. kép) Simone Martini (1285-1354) és Lippo Memmi (1291 k.-1356): Madonna della Misericordia (Irgalmas Madonna). 1308-1310. Fa, tempera, arany. Képtár, Siena
- (36. kép) Piero della Francesca (1415/20-1492): Madonna della Misericordia (Irgalmas Madonna) 1460 k. Olaj, tempera, fa. Pinacoteca Comunale, Sansepolcro
- (37. kép) Francesco Albani (1578-1660) : Szent Teréz misztikus eljegyzése. 1630-1640. Olaj, vászon. Fano
- (38. kép) Francesco Fontebasso (1707-1769) : Szent Katalin és Szent Teréz misztikus házassága. 18. sz. közepe. Olaj, vászon. Privát gyűjtemény
- (39. kép) Ismeretlen festő: Virgo inter virgines. 15. sz. utolsó negyede. Brugge
- (40. kép) Francesco Fontebasso (1707-1769) : Szent Teréz eksztázisa. 18. sz. közepe. Olaj, vászon. Szépművészeti Múzeum, Budapest
- (41. kép) Giovanni Lorenzo Bernini (1598-1680): Szent Teréz eksztázisa 1647-1652. Márvány. Santa Maria della Vittoria, Cornaro kápolna, Róma
- (42. kép) Giovanni di Paolo di Grazia (1403 k.-1482): Katalin szívet cserél Jézussal. 1475 k. Tempera, arany, fa. Metropolitan Museum
- (43. kép) Il Sodoma (Giovanni Antonio Bazzi) (1477-1549): Szent Katalin eksztázisa részlet. 1510 után. Freskó. Szent Domonkos templom, Szent Katalin kápolna, Siena
- (44. kép) Agostino Carracci: Szent Katalin eksztázisa 1590. Olaj, vászon. Galeria Borghese, Róma
- (45. kép) Domenico Beccafumi: Szent Katalin megkapja a stigmákat. 1513-15 k. Olaj, vászon. Getty Center, Los Angeles
- (46. kép) Domenico Beccafumi: Szent Katalin megkapja a stigmákat. 1515 k. Tempera, olaj, fa. Nemzeti Képtár, Siena

- (47. kép) Rutilio Manetti (1571-1639): Szent Katalin megkapja a stigmákat. 1630 k. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (48. kép) Giuseppe Cesari (Cavaliere d'Arpino 1568 k. – 1640) iskolája: Szent Katalin megkapja a stigmákat. 1638. Olaj, vászon. Cappella del Transito di S. Caterina da Siena
- (49. kép) Ismeretlen spanyol festő: Jézus és az egyház házassága. 17.sz.
- (50. kép) Francesco Vanni (1563-1610): Szent Katalin eljegyzése. 17. sz. eleje. Olaj, vászon. Galleria Borghese
- (51. kép) Giovanni di Paolo (1403-1482): Sienai Szent Katalin misztikus eljegyzése. 1460-61. Tempera, aranyfüst, fa. Metropolitan Museum of Art, New York
- (52. kép) Barna da Siena (14. sz. első fele): Szent Katalin misztikus házassága. 1340 körül. Fa, tempera. MFA, Boston
- (53. kép) Hans Memling (1433 k.-1494): Alexandriai Szent Katalin misztikus házassága. 1479. Szent János templom, középső panel, Brugge
- (54. kép) Ambrogio Bergognone (1470 k. – 1524): A trónoló Szűz a kisdeddal, Alexandriai Szent Katalinnal és Sienai Szent Katalinnal. 1490 k. Olaj, nyárfa. National Gallery, London
- (55. kép) Alessandro Franchi (1838-1914) és Gaetano Marinelli (1838-1924): Katalin levágja hosszú haját. 1896. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (56. kép) Szent Katalin koponyaereklyéje, Szent Domonkos bazilika, Siena
- (57. kép) Francesco di Giorgio Martini (1439-1502): A Szűz Szent Katalinnal, a gyermekkel és angyalokkal. 1490 k. Kevert technika, fa. Thyssen-Bornemissza gyűjtemény, Museu Nacional d'Art de Catalunya
- (58. kép) Neroccio de Bartolomeo de Landi (1447-1500): Sienai Szent Katalin. 1475. Festett fa. Oratorio de Santa Caterina, Siena
- (59. kép) Neroccio de Bartolomeo de Landi (1447-1500): Sienai Szent Katalin, részlet. 1475. Festett fa. Oratorio de Santa Caterina, Siena
- (60. kép) Giovanni Antonio Bazzi (Il Sodoma) (1477-1549): Sienai Szent Katalin. 1530 k. Olaj, fa. Pinacoteca Nazionale, Siena
- (61. kép) Raffaello Sanzio (1483-1520): Mercurius az égbe viszi Psychét. 1517-18. Freskó. Loggia di Psyche, Villa Farnese, Róma
- (62. kép) Bartolomeo Neroni (Il Riccio) (1505 k. – 1571), Arcangelo Salimbeni (1536-1579): Szent Katalin misztikus házassága. 1578. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena

- (63. kép) Bartolomeo Neroni (Il Riccio) (1505 k. – 1571): Jézus, koldus alakjában, visszatér Katalin keresztjével. 16. sz. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (64. kép) Bartolomeo Neroni (Il Riccio) (1505 k. – 1571): Sienai Szent Katalin a koldusként megjelenő Jézusnak adja köpenyét. 16. sz. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (65. kép) Bartolomeo Neroni (Il Riccio) (1505 k. – 1571): Szent Katalin megkapja a stigmákat. 16. sz. Olaj, vászon. Chigi gyűjtemény
- (66. kép) Francesco Brizzi (1546-1625): Szent Katalin misztikus házassága. 16. sz. vége. Szent Domonkos bazilika, Sienai Szent Katalin kápolna, Bologna
- (67. kép) Alonso Sánchez Coello (1531/32-1588): Isabella Clara Eugenia infánsnő. 1580 k. Olaj, vászon. Rafael Valls Gallery, London, UK
- (68. kép) Rembrandt van Rijn (1606-1669): Tulp doktor anatómiai előadása. 1632. Olaj, vászon. Mauritshuis Múzeum, Hága
- (69. kép) Rutilio (1571/72-1639) és Domenico Manetti (1609-1663): Szent Katalint Miasszonyunk a mennybe viszi, és bemutatja fiának. 1638. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (70. kép) Francisco de Zurbarán (1598-1664): Szent Katalin misztikus házassága. 1641-1658. Olaj, vászon.
- (71. kép) Clemente de Torres (1662-1730): Sienai Szent Katalin misztikus házassága. 18. sz. Olaj, vászon. Magángyűjtemény
- (72. kép) Sassoferrato (Giovanni Battista Salvi) (1609-1685): Sienai Szent Katalin a töviskoronát fogadja a gyermek Krisztus kezéből. 1643. Olaj, vászon. Magángyűjtemény
- (73. kép) Cesare Fracanzano (1605-1652): Sienai Szent Katalin. 17. sz. közepe. Olaj, vászon. Magángyűjtemény
- (74. kép) Giuseppe Bazzani (1690-1769): Szent Teréz ekstázisa. 1745-50. Olaj, vászon. Szépművészeti Múzeum, Budapest
- (75. kép) Melchior Caffa (1635-1667): Szent Katalin ekstázisa. 1667. Santa Catarina da Siena a Magnapoli, Róma
- (76. kép) Giovanni Battista Piazzetta (1682/83-1754): Ávilai Szent Teréz ekstázisa. 18. század. Nemzeti Múzeum, Stockholm
- (77. kép) Sebastiano Conca (1680-1764): Szent Katalin a pápa előtt. 18. sz. közepe. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena

- (78. kép) John Singer Sargent (1856-1925, amerikai): Ávilai Szent Teréz. 19. sz. vége. Harvard University Art Museums
- (79. kép) Rutilio Manetti (1571-1639): Sienai Szent Katalin. 1610 k. Olaj, vászon.
- (80. kép) Louis Bréa (Ludovico Brea)(1450 k. – 1523 k.) Szent Katalin poliptichon. 1488. Tempera, arany, fa. Szent Domonkos templom és kolostor, Taggia
- (81. kép) Benvenuto di Giovanni (1436-1509/1518): Oratorio di Santa Caterina della Notte. 16. sz. eleje. Tempera, fa. Sienai Múzeum
- (82. kép) Michelangelo Merisi da Caravaggio (1571-1610): Szent Máté inspirációja. 1602. Olaj, vászon. Contarelli kápolna, San Luigi dei Francesi templom, Róma
- (83. kép) Giuseppe Nicola Nasini (1657-1736): Szent Katalin ír Szent János evangélista és Aquinói Szent Tamás inspirációjára. 18. sz. Olaj, vászon. Santa Maria della Scala, Siena
- (84. kép) Giorgio Vasari (1511-1574): XI. Gergely pápa visszatérése Avignonból. 1571-74 k. Freskó. Vatikán palota
- (85. kép) Jacopo Alessandro Calvi (Il Sordino) (1740-1815): Szent Katalin a pápánál. 18. sz. vége. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (86. kép) Galgano Perpignani: Szent Katalin Firenzébe érkezik. 1765. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (87. kép) Peter Paul Rubens (1577-1640): Ávilai Szent Teréz galamblátomása. 17. sz. Olaj, vászon. Fitzwilliam Museum, Cambridge-i Egyetem
- (88. kép) Hieronymus Wierix (1553-1619) : Ávilai Szent Teréz, metszet. 1616. Mintája állítólag a hiteles Juan de la Miseria-portré
- (89. kép) Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780-1867): Albert de Broglie hercegnő portréja, született Joséphine-Eléonore-Marie-Pauline de Galard de Brassac de Béarn. 1851 k. Olaj vászon. Metropolitan Museum of Art
- (90. kép) Adolphe Pincon: Ávilai Szent Teréz. 19. Század. Litográfia. Francois Gerard festménye alapján. Vendôme, Musée de Vendôme
- (91. kép) Alessandro Franchi (1838-1914) és Gaetano Marinelli (1838-1924): Szent Katalin misztikus anyasága. 1896. Olaj, vászon. Szent Katalin háza, Siena
- (92. kép) Alessandro Franchi (1838-1914) és Gaetano Marinelli (1838-1924): Szent Katalin misztikus házassága. Olaj, vászon. 1896. Szent Katalin háza, Siena

- (93. kép) François-Léon Benouville (1821-1859): Sienai Szent Katalin látomása. 19. sz. közepe. Louvre
- (94. kép) Sienai Szent Katalin. 20. századi szentkép
- (95. kép) Sienai Szent Katalin és Ávilai Szent Teréz. 19. sz. vége – 20. sz. eleje. Festett csipke
- (96. kép) Sienai Szent Katalin. 20. századi szentkép. Tiepolo nyomán
- (97. kép) Francesco Messina (1900-1995): Sienai Szent Katalin. 1961. Márvány. Castel Sant'Angelo, Vatikán, Róma
- (98. kép) Maria Sole színésznő (Mara Vittoria Solinas) szül. Genova, 1943.
- (99. kép) Tetoválás: Francesco Messina Katalin-szobra után